

**การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม :
กรณีศึกษา พิธีแซนโดนตา อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ**

**The Research Study of Participating to Cultural Network and Community for
Cultural Management : a case study of Sandonta ceremony Amphoe Khukan ,
Sisaket province**

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ

**งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๑**

บทคัดย่อ

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ : การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาพิธีแซนโดนตา อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ (The Research Study of Participating to Cultural Network and Community for Cultural Management : a case study of Sandonta ceremony Amphoe Khukan , Sisaket province)
อาจารย์ที่ปรึกษา : , ๕๐ หน้า

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชน เพื่อศึกษาสภาพและบทบาทหน้าที่ของประเพณีแซนโดนตาที่มีต่อชุมชนในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ตลอดจนเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมประเพณีแซนโดนตาให้เข้มแข็ง เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนต่อไป โดยกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ พระภิกษุ สามเณร ปราชญ์ชาวบ้าน ครูอาจารย์ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมตำบลห้วยเหนือ คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมอำเภอขุขันธ์ ผู้แทนจากส่วนราชการในอำเภอขุขันธ์ และประชาชนทั่วไป ใช้เครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูล ได้แก่ การจัดเวทีเสวนา การสัมภาษณ์ และการสังเกต ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้มุมมองจากบริบทของชุมชนและสื่อพื้นบ้าน โดยการพรรณนาอธิบาย ตีความหมายจากข้อมูลภาคสนามตามแนวคิด “รู้จัก รู้ใจ รู้ใช้ รู้รักษา”

ผลการวิจัยสรุปว่าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชน เกิดกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ตั้งแต่ขั้นตอนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมติดตามประเมินผล โดยเคารพการตัดสินใจของคนในชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรม นอกจากนี้ พิธีกรรมแซนโดนตาซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีรากฐานมาจากความเชื่อในเรื่องผีโดยเฉพาะ ผีบรรพบุรุษ คุณค่าของพิธีกรรมคือ การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว/ชุมชน และการปลุกฝังการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมให้เป็นประเพณีประจำของอำเภอขุขันธ์ ซึ่งกำหนดให้จัดก่อนวันทำพิธีจริง ๒ วัน กิจกรรมที่จัดจะเห็นเฉพาะรูปแบบบางส่วนของพิธีกรรมจริงเท่านั้น แต่กิจกรรมบางอย่างก็ส่งผลให้พิธีกรรมผิดเพี้ยนไป เช่น การจัดประกวดขบวนแห่ การประกวดข้าวต้มมัด การประกวดกล้วย ฯลฯ ซึ่งในอนาคตหากไม่มีการส่งเสริมโดยมุ่งเน้นที่คุณค่าและเนื้อหาของพิธีกรรม อย่างแท้จริงก็อาจทำให้พิธีกรรมดังกล่าวคงเหลือเพียงรูปแบบที่ไม่ได้ทำหน้าที่ตามบทบาทที่แท้จริง จนกระทั่งอาจสูญหายไป และกระบวนการวิจัยซึ่งได้มีการจัดเวทีเสวนาโดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนกลุ่มต่างๆ ได้มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักในคุณค่าของพิธีกรรมร่วมกันเสนอแนะหาแนวทาง และดำเนินการอนุรักษ์พิธีกรรมดังกล่าวต่อไป

หัวหน้าโครงการ.....นางพวงคำ ทองทั่ว.....ลายมือชื่อหัวหน้าโครงการ.....

ประเภทสื่อ.....สื่อพิธีกรรม.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีงบประมาณ.....๒๕๕๑.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

ABSTRACT

The Research Study of Participating to Cultural Network and Community for Cultural Management : a case study of Sandonta ceremony Amphoe Khukan , Sisaket province

This research has the purpose for support the implicate in work process between the Office of Sisaket Culture Council of Cultural Affairs, Cultural Network and Community for study the condition and function of Sandonta Culture in the community in the past, nowadays and in the future. Study the concept to support Sandonta Culture to be strong in the future. To reinforce the community to be strong. The representative sample are the monks , the novice, guru villagers, teachers, the leader of community, the committee of Council of Cultural Affairs Huaynua subdistrict, the committee of Council of Cultural Affairs Khukhun district, the representative from the governor in Khukhan district and the people. The instrument of collect the the data is set the speech stage, interview and observation. Analyze the data from the aspect of community context and local media by describe and interpret from the data by concept “recognize, intimate, know how to use, know how to protect”.

Result is the Office of Sisaket, Cultural Network and Community have implicate in work process in thinking, make decision, plan, work , follow up, and evaluate together. They pat respect in the decision of the people in the community those are the owner of Sandonta culture that is the faith in the ghost like the ancestor ghost the ritual value is make relationship in the family community and let’s the people know how to take care themselves in financial. Now this culture has supported to be the culture of Khukhan district. The set up before real ritual for 2 days. The activities that have set up will show only some part of real ritual. But some activities have made the ritual strange such as parade contest, dessert contest and bananas contest. In the future if the don’t focus at the value and the real ritual maybe it will make this ritual still have only the pattern and people in next generation will not do in real function until have lose. The research process has the speech stage and gives opinion to the people in other community change the knowledge. Make people in the community lay emphasis in the value of ritual and look for the concept and conserve the ritual.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา พิธีแซนโดนตา อำเภออุ้มผาง จังหวัดศรีสะเกษ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๑ ผู้วิจัยขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ ที่ผู้บริหารทุกระดับของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมการดำเนินงานวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมระหว่างสำนักงานวัฒนธรรม สภาวัฒนธรรม เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชน

ขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และเจ้าหน้าที่ส่วนวิจัย และพัฒนาของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ให้ข้อเสนอแนะและอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานตามโครงการวิจัยให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ และคณาจารย์จาก มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษที่ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล และบุคลากรร่วมเป็นคณะทำงาน

ขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระเจ้าเจ้าคณะอำเภออุ้มผาง ที่ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์สถานที่ อำนวยความสะดวก และให้ข้อมูลในการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับประชาชนชาวตำบลห้วยเหนือ

ขอกราบขอบพระคุณเจ้าอาวาสวัดไทยเทพนิมิต พระอธิการบุญสุข สุชีโว (วัดกลาง) และขอขอบคุณนายอำเภออุ้มผาง เจ้าหน้าที่จากส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภออุ้มผาง ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู-อาจารย์ คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมอำเภออุ้มผาง คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมตำบลห้วยเหนือ ประธานโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลห้วยเหนือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตตำบลห้วยเหนือ ผู้นำชุมชน ตลอดจนประชาชนชาวตำบลห้วยเหนือ ที่ให้ความร่วมมือในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้ข้อมูล และข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

สารบัญ

บทที่	หน้า
๑	บทนำ
	ความสำคัญของปัญหา
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย
	ขอบเขตในการศึกษา
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
๒	การทบทวนวรรณกรรม
	แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
	๑. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน วัฒนธรรมของชุมชน
	๒. แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์ชุมชน
	๓. แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์สื่อพื้นบ้าน
	๔. แนวคิดนามธรรมในพิธีกรรม
	๕. แนวคิด “ต้นไม้แห่งคุณค่า”
	๖. ทฤษฎีการหน้าที่นิยม
	๗. ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่นิยม
	๘. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
	๙. ทฤษฎีแรงจูงใจ
	เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
	๑. เอกสารเกี่ยวกับอำเภออุซันธุ์
	๒. เอกสารเกี่ยวกับพีธีแซนโดนตา
	๓. เอกสารเกี่ยวกับงานเทศกาลกล้วยแสนหวีประเพณีแซนโดนตา เทศบาลหลักเมือง อำเภออุซันธุ์
๓	ระเบียบวิธีการวิจัย
	รูปแบบการวิจัย
	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
	เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
	ระยะเวลาในการศึกษา
	วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล
	การนำเสนอผลการวิจัย

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
๔	ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	๒๘
	ผลการศึกษาที่ได้	๒๘
	ข้อสรุป	๔๘
	ข้อเสนอแนะ	๕๐
	บรรณานุกรม	๕๑
	ภาคผนวก	๕๒
	ภาคผนวก ก ภาพกิจกรรม	๕๓
	ภาคผนวก ข แบบสอบถามการวิจัย	๕๖
	ภาคผนวก ค ประกาศแต่งตั้งคณะทำงาน	๕๘
	ภาคผนวก ง ตารางแสดงการมีส่วนร่วมของการวิจัย	๕๙
	ประวัติผู้วิจัย	๖๒

บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต จึงมีความเกี่ยวข้องกับคนทุกคนตลอดเวลา คนจึงมีหน้าที่เป็นผู้สร้างสรรค์ พัฒนา และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเพื่อให้เหมาะสมตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป และเมื่อวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนอยู่ตลอดเวลา และคนเป็นทั้งผู้สร้างและผู้ใช้วัฒนธรรม ดังนั้นการดำเนินงานวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องให้คน หรือ ประชาชน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากที่สุด เนื่องจากประชาชนคือผู้ที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ย่อมจะมีความรู้ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมมากกว่าคนที่ไม่ใช่เจ้าของวัฒนธรรม

จังหวัดศรีสะเกษ เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากมีกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมถึงสี่กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ส่วย เขมร ลาว และเขอ ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็จะมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง ดังนั้นการดำเนินงานวัฒนธรรมในพื้นที่นอกจากจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมในการดำเนินงานวัฒนธรรมนั้น จะเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรมที่ตนปฏิบัติ และการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตลอดจนรับผิดชอบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง จะส่งผลให้เกิดการรวมพลังในการปฏิบัติกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกัน อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ และธำรงรักษาวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่นให้ยั่งยืนต่อไป

พิธีแซนโดนตาหรือพิธีไหว้บรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณของลูกหลานต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วตลอดจนผู้สูงอายุ และผู้อาวุโสในครอบครัวที่ยังมีชีวิตอยู่ ถึงแม้ว่าสมาชิกบางคนในครอบครัวจะเดินทางไปประกอบอาชีพอยู่ห่างไกลเพียงใด เมื่อถึงช่วงเวลาในการทำพิธีดังกล่าวก็จะต้องเดินทางกลับภูมิลำเนาเพื่อร่วมพิธีนี้กับครอบครัวให้จงได้จนกลายเป็นประเพณีประจำปีของคนในชุมชน

ในอดีตการประกอบพิธีแซนโดนตาจะเป็นการแสดงความร่วมมือร่วมใจกันของสมาชิกในแต่ละครอบครัว ตั้งแต่การจัดเตรียมสิ่งของ อาหารคาวหวานต่างๆ จนกระทั่งมาประกอบพิธีและรับประทานอาหารร่วมกัน ทำให้ลูกหลานมีโอกาสทำความรู้จักกับญาติพี่น้อง เกิดความรัก ความสามัคคีกันในครอบครัว และชุมชน แต่จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันได้ส่งผลให้พิธีแซนโดนตาเกิดความเปลี่ยนแปลงไปถึงแม้จะยังคงอยู่ไม่สูญหายไปจากชุมชน ทว่ากำลัง “กลายพันธุ์” ไปจากเดิม โดยเฉพาะการกลายพันธุ์หรือเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบและคุณค่า/ความหมาย จากการร่วมแรงร่วมใจกันเตรียมสิ่งของและอาหารคาวหวาน ซึ่งนอกจากจะเตรียมสำหรับประกอบพิธีแล้วยังต้องเตรียมให้เพียงพอสำหรับผู้ที่มาร่วมพิธี

รับประทานร่วมกันด้วยนั้น แต่ในปัจจุบันก็ว่าจ้างหรือซื้อหาเพียงแค่นี้พอสำหรับการประกอบพิธีเท่านั้น ส่วนผู้ที่ไปประกอบอาชีพหรือย้ายถิ่นฐานไปอยู่ต่างจังหวัด อาจจะเพียงส่งเงินมาให้เพื่อช่วยซื้อเครื่องเช่นไห้ โดยไม่ได้เดินทางมาร่วมพิธีด้วยตนเอง หรือแม้กระทั่งครอบครัวที่ไม่มีผู้สูงอายุก็ไม่ได้มีการประกอบพิธี ดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ ยังมีการปรับรูปแบบของพิธีกรรมจากที่ปฏิบัติกันในครอบครัวมาสาธิตเป็นงาน ประเพณีประจำปีของอำเภอ โดยมีพรหมณ์เป็นผู้นำในการประกอบพิธีแทนผู้สูงอายุในครอบครัว มีกิจกรรม การประกวดเครื่องเช่นไห้วัยรุ่นบุรุษ เช่น การประกวดกล้วย การประกวดข้าวต้มมัด ฯลฯ ซึ่งทำให้บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไป

ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบ โดยตรงในการส่งเสริม สนับสนุนด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม องค์กรเครือข่ายทางวัฒนธรรม ได้แก่ สภาวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมอำเภอ และสภาวัฒนธรรมตำบล ตลอดจนคนในชุมชนผู้เป็นเจ้าของ วัฒนธรรม จะต้องร่วมกันศึกษาสภาพและบทบาทหน้าที่ของประเพณีแซนโดนตาทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟู ส่งเสริม และอนุรักษ์ไว้ให้ยั่งยืนสืบไป ตลอดจนเพื่อนำมาใช้เป็น เครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรม จังหวัด เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชน
๒. เพื่อศึกษาสภาพและบทบาทหน้าที่ของประเพณีแซนโดนตาที่มีต่อชุมชนในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต
๓. เพื่อศึกษาแนวทางในการส่งเสริมประเพณีแซนโดนตาให้เข้มแข็ง เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนต่อไป

ขอบเขตในการศึกษา

พื้นที่	จัดเก็บข้อมูลในเขตพื้นที่ตำบลห้วยเหนือ อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่พิธีแซนโดนตามีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างมาก โดยแบ่งการปกครองเป็นชุมชนในเขต เทศบาล จำนวน ๖ ชุมชน และหมู่บ้านนอกเขตเทศบาล ๑๑ หมู่บ้าน
ระยะเวลา	ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - กันยายน ๒๕๕๑

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ชุมชนและเครือข่ายทางวัฒนธรรมเกิดการเรียนรู้วิธีการในการดำเนินงานวัฒนธรรมร่วมกัน
๒. ทำให้ทราบสภาพและบทบาทหน้าที่ของประเพณีแซน โคนตาในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต
๓. ทำให้ทราบแนวทางในการส่งเสริมประเพณีแซน โคนตาให้เข้มแข็งร่วมกับชุมชน เพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการ วัฒนธรรม : กรณีศึกษา พิธีแห่นาคอินตา อำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษ” นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์ในการกำหนดกรอบแนวคิดพื้นฐานในการวิจัย และทำความเข้าใจกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษา โดยมีรายละเอียดตามหัวข้อต่อไปนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรมของชุมชน
๒. แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์ชุมชน
๓. แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์สื่อพื้นบ้าน
๔. แนวคิดนามธรรมในพิธีกรรม
๕. แนวคิด “ต้นไม้แห่งคุณค่า”
๕. ทฤษฎีการหน้าที่นิยม (Functionalism)
๖. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism)
๗. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม(Cultural Diffusions)
๘. ทฤษฎีแรงจูงใจ (Motivation Theory)

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participle) เป็นหัวใจของการดำเนินงานวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของคนในสังคม จึงมีความหลากหลายในตัวของมันเอง จำเป็นที่ต้องให้ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรม จึงจะส่งผลให้เกิดความยั่งยืน ในการอนุรักษ์ รักษา และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นสืบไป

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวทางรัฐศาสตร์ในเรื่องของการปกครองตนเอง (Self-government) คือ ต้องการให้ประชาชนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุกๆ แขนง โดย โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & uphoff) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมโดยทั่วไป หมายถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Dicisino Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเน้นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดการองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมพัฒนา

ด้วย ซึ่งจะเห็นว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องกับตรงกับการปฏิบัติการ และเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผล โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติ และผลประโยชน์ก็จะเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจนั่นเอง นอกจากนี้ก็จะมีผลสะท้อนกลับ (Feed-back) จากการประเมินผลและปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ได้แบ่งลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๓ ประการ คือ

๑) การมีส่วนร่วมโดยตรง โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น การรวมกลุ่มเยาวชน กลุ่มต่างๆ

๒) การมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น กรรมการของกลุ่ม หรือชุมชน กรรมการกลุ่มสตรี กรรมการหมู่บ้าน

๓) การมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบัน หรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไหร่ก็ได้ตลอดเวลา

การเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานวัฒนธรรมนั้น เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก ซึ่งไพรัตน์ เดชะรินทร์ ได้อธิบายถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา ทั้งหลายจะต้องให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ๘ ขั้นตอน ดังนี้

๑) ขั้นร่วมศึกษา ค้นคว้าหาปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น และความต้องการของชุมชน

๒) ขั้นร่วมสร้างรูปแบบ ค้นหาวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

๓) ขั้นร่วมกำหนดนโยบาย วางแผนงาน โครงการ และกิจกรรม

๔) ขั้นร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมให้มากที่สุด

๕) ขั้นร่วมปรับปรุง เสนอแนะระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๖) ขั้นร่วมช่วยเหลือสนับสนุนด้านการเงิน หรือลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถและศักยภาพของตนเอง

๗) ขั้นร่วมปฏิบัติตามนโยบายและแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่วางไว้ให้บรรลุผลตามเป้าหมายบังเกิดผลดีแก่ชุมชน

๘) ขั้นร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล รวมทั้งร่วมบำรุงรักษาโครงการหรือกิจกรรมที่ทั้งเอกชนและรัฐบาลได้จัดทำขึ้น ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้แต่ละคนเรียนรู้จากกิจกรรมที่ตนปฏิบัติการ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อตนเอง ต่อที่อยู่อาศัย ต่อกลุ่ม ต่อสังคมและต่องานอาชีพ ทำให้มีโอกาสเรียนรู้โดยตรงจากกิจกรรมที่ปฏิบัติเป็นการเพิ่มความรู้ ความสามารถและความชำนาญมากยิ่งขึ้น

อีกทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้เกิดการรวมพลังในการปฏิบัติกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรับผิดชอบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เป็นการเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานวัฒนธรรมในภาพรวมของประเทศที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วม และเป็นผู้ปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยและภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในสังคมโลก (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ .๒๕๔๗) : ๑๔-๑๖)

๒. แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์ชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๔๘:๔๔-๕๐) กล่าวถึงสาเหตุและความจำเป็นที่ต้องมีการวิเคราะห์ชุมชนว่า ความสัมพันธ์ประการแรกระหว่าง “บริบทของชุมชน” กับ “สื่อพื้นบ้าน” เมื่อมองจาก มุมของบริบทชุมชน ก็คือ บริบทชุมชนนั้นจะเป็นเป้าหมาย/บ่อเกิดของสื่อพื้นบ้าน ดังนั้น หน้าตาของสื่อพื้นบ้านในแต่ละที่จึงละม้ายคล้ายคลึงกับบริบทของชุมชน เช่น ตัวหนังสือของภาคใต้ก็แกะเลียนแบบมาจากรูปร่างหน้าตา อาถรรพ์พิธีกรรมของคนทางใต้นั่นเอง ท่ารำโนราห์เช่นเดียวกัน ล้วนพัฒนามาจากท่าทางที่ใช้ในการประกอบอาชีพของชาวใต้ ฯลฯ

ความสัมพันธ์ประการที่สอง คือ หากเกิดมีปัญหาคืนที่บริบทชุมชน ก็ย่อมสร้างผลกระทบให้แก่ตัวสื่อพื้นบ้าน เปรียบเสมือนพื้นดินที่มีสภาพเป็นกรดเป็นด่างมากเกินไป ย่อมส่งผลถึงต้นไม้อย่างแน่นอน ในทางกลับกัน เมื่อมองจากมุมมองของสื่อพื้นบ้าน หลังจากถือกำเนิดขึ้นมาแล้ว สื่อพื้นบ้านก็ย่อมทำหน้าที่หลายๆ ประการต่อชุมชน เช่น เอ็งกอ/ซีละ/กลองสะบัดไชย ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นสื่อที่ใช้ฝึกเด็กผู้ชายให้ได้ถ่ายเทพลังกำลังอันล้นเหลือของพวกเขาออกมา และในเวลาเดียวกันก็ฝึกฝนวินัยในเรื่องการใช้กำลังของพวกเขาไปพร้อมๆ กัน และหากเมื่อใดที่สื่อพื้นบ้านไม่สามารถทำหน้าที่ได้ โอกาสที่สื่อพื้นบ้านนั้นจะสูญสลายก็จะเกิดขึ้น

จากความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างบริบทชุมชนกับสื่อพื้นบ้าน จึงเป็นไปได้เลยที่เราจะเข้าใจสื่อพื้นบ้านแต่ละชนิด โดยไม่ทำความเข้าใจกับบริบทชุมชนที่รองรับสื่อผู้นั้นอยู่

ภาพที่ ๑ ตัวอย่างองค์ประกอบของบริบทชุมชน

การศึกษาชุมชนสามารถทำได้ใน ๓ แง่มุม คือ

๑) การศึกษาบริบทของชุมชน เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านต่างๆ ของชุมชน เช่น ความสนใจในองค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่งของชุมชนก็จะจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของกิจกรรมที่เราจะทำ เช่น ในโครงการ “ครัวอ้อมผางสร้างสุข” จ.ตาก ที่ต้องการฟื้นฟูความหมายและความสำคัญของอาหารพื้นบ้านที่ได้มาจากธรรมชาติแวดล้อม ผู้ทำโครงการนี้ก็จำเป็นต้องให้ความสนใจกับมิติภูมิศาสตร์มากเป็นพิเศษ เป็นต้น

๒) การศึกษาปัญหาของชุมชน ในขณะที่การกล่าวถึงบริบทชุมชนนั้นเป็นการกล่าวถึงสภาพการณ์โดยทั่วไป จากนั้นเมื่อเราเจาะเข้ามาสู่ “แง่มุมที่เป็นปัญหา” ของชุมชน อันได้แก่ สภาพการณ์ที่ชุมชนไม่พึงปรารถนา และต้องการที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลง (เวลาเล่าเรื่อง อาจจะรวมทั้งสองส่วนนี้ไปด้วยกันที่แยกแยะตรงนี้ก็เพื่อให้มองเห็นได้อย่างชัดเจนเท่านั้น) โดยอาจมีการระบุกลุ่มเป้าหมายของปัญหา ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการทำงานต่อไป

การศึกษาปัญหาของชุมชนนั้นจะให้ภาพชัดเจนขึ้น หากมีการเติม “พารามิเตอร์” เรื่องกาลเวลา ระหว่างอดีต กับปัจจุบันเข้าไป (ใช้หลักเรื่อง “contrast” เช่น การใช้สีที่ตัดกันมากๆ จะเห็นภาพได้โดดเด่น) การเปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบันจะช่วยตอบคำถามว่า “มีอะไรเปลี่ยนแปลงไป (มาก/ปานกลาง/น้อย) และมีอะไรบ้างที่ยังคงเหมือนเดิม

๓) การศึกษาศักยภาพของชุมชน ในขณะที่การศึกษาปัญหาของชุมชนนั้นเป็นทำบังคับพื้นฐานของการทำงานโดยทั่วไป แต่การศึกษา “ศักยภาพของชุมชน” เป็นแนวทางพิเศษอย่างหนึ่งในการทำงานพัฒนาที่เรียกว่า “วิธีการทำงานเชิงบวก” (Positive approach)

วิธีการทำงานเชิงบวกนี้เริ่มต้นด้วยความเชื่อที่ว่า ชุมชนนั้นมีได้มีแต่ “ส่วนเล็วที่เป็นปัญหาเท่านั้น” ในอีกด้านหนึ่ง ชุมชนก็มี “ศักยภาพที่จะแก้ไขปัญหาบรรจอยู่ในชุมชน” ด้วย เพียงแต่ว่า ศักยภาพนั้นยังขาดเงื่อนไขที่เหมาะสมที่จะแสดงออกเปล่งประกายออกมา เปรียบเสมือนเมล็ดพืชที่มีศักยภาพที่จะออกเป็นต้นใหญ่ แต่ยังขาดเนื้อดิน/แสงแดด/น้ำ/อากาศที่เหมาะสมเท่านั้น

ซึ่งศักยภาพของชุมชนนี้แฝงตัวอยู่ในหลายรูปแบบ เช่น

- อยู่ในตัวบุคคล เช่น บุคคลที่มีคุณงามความดี มีความสามารถเป็นที่รักและศรัทธาของชาวบ้าน มีบารมีที่สั่งสมมายาวนาน ฯลฯ
- อยู่ในสถาบันของชุมชน เช่น สถาบันศาสนา สถาบันวัฒนธรรม
- อยู่ในกลุ่ม/องค์กร เช่น ใน อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ในขณะที่การละเล่นพื้นบ้านที่เรียกว่า “มวยลา” ได้จางหายไปจากชุมชน แต่ก็ยังคงมีกลุ่มสตรีในชุมชน ๑-๒ ท่านที่มีใจรักมวยลาอย่างแน่วแน่ ได้พยายามสืบทอดการละเล่นนี้ไว้
- อยู่ในความรู้/ประสบการณ์ที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

๓. แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์สี่เหลี่ยมบ้าน

กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๔๕:๔๔-๕๐) กล่าวว่าในการทำงานกับสี่เหลี่ยมบ้านนั้น จำเป็นจะต้องมี ๔ รู้ ได้แก่ รู้จัก รู้ใจ รู้ใช้ รู้รักษา ดังนี้

๓.๑ รู้จัก การรู้จักสี่เหลี่ยมบ้านนั้น อย่างน้อยจะต้องล่วงรู้ใน ๒ เรื่อง คือ

๑) รู้จักสถานภาพของสี่เหลี่ยมบ้านนั้น การรู้จักในส่วนนี้เปรียบเสมือนการตรวจสภาพร่างกายของสี่เหลี่ยมบ้าน จากงานวิจัยเรื่อง “สี่ปยุ่ยา : สื่อเพื่อการพัฒนาชุมชน” ของอดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์ ได้ให้เกณฑ์การจัดแบ่งสถานภาพของสี่เหลี่ยมบ้านอาจจะดำรงอยู่ในสภาพใดสภาพหนึ่ง ดังนี้

- สูญหายตายไปนานแล้ว
- เพิ่งถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ๆ (เพิ่งลุกมาจากหลุม)
- อยู่ในสภาพที่ไม่ค่อยแข็งแรงดีนัก

- อยู่ในสภาวะทรงกับทรุด
- ยังมีความแข็งแกร่งกระชุ่มกระชวยอยู่
- มีความแพร่หลายอย่างมาก แต่ทว่าผิดเพี้ยนไปจากเดิม ฯลฯ

การรู้จักสถานภาพของสื่อพื้นบ้านนี้มีผลสืบเนื่องไปถึงอีก ๑ รู้ ที่จะติดตามมา โดยเฉพาะ “การรู้จักษา” เช่น ถ้าสูญหายไปแล้วก็ต้องใช้ยาที่ชื่อ “การรื้อฟื้น” ถ้าแพร่หลายแต่เพี้ยนก็ต้องใช้ยาที่เน้น “คุณค่า/ความหมาย” เป็นต้น

๒) การรู้จักคุณลักษณะ (Attribute Analysis) เป็นหลักการทั่วไปที่เมื่อเราจะทำงานกับสิ่งใด เราก็จำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติของสิ่งนั้น ยิ่งมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นมากเท่าใด ก็จะยิ่งจัดการกับสิ่งนั้นได้มากยิ่งขึ้นเท่านั้น

การรู้จักคุณลักษณะนั้นเป็นความรู้ที่เป็นพื้นฐานและเป็นเบื้องต้นที่สุดของการทำงานกับสื่อพื้นบ้าน โดยอาจจะเริ่มตั้งคำถามที่ง่ายที่สุดว่า กลุ่มคนที่เข้ามาทำงานกับสื่อพื้นบ้านนั้น ไม่ว่าจะเป็น คณะทำงาน แกนนำ กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มพ่อบ้าน แม่บ้าน เยาวชน ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ มีความรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านที่กำลังจะทำงานด้วย

จากความรู้เรื่องการวิเคราะห์คุณลักษณะนี้ จะเป็นสะพานทอดโยง ไปสู่การรู้อื่นๆ อีก ๑ รู้ คือ การรู้จัก รู้ใช้ และรู้จักษา นอกจากนั้น ความรู้เรื่องการวิเคราะห์คุณลักษณะนั้นก็ยังสามารถทำหน้าที่เป็น ตัวบ่งชี้ (indicator) ความเข้าใจที่เพิ่มมากขึ้นของคนทำงานเมื่อเวลาผ่านไป (พูดง่ายๆ ก็คือ ใช้เป็นตัววัดประเมินความเข้าใจของคนทำงาน/กลุ่มเป้าหมายได้)

การวิเคราะห์คุณลักษณะนั้นสามารถนำมาใช้ได้อย่างพลิกแพลงและใช้ได้อยู่ตลอดเวลา ประโยชน์เบื้องต้นที่เห็นได้ง่ายๆ ก็คือ การวิเคราะห์คุณลักษณะจะช่วย “ค้นหาตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง” (Identity person) “ช่วยค้นคิติดิจิทัล” เป็นต้น

นอกจากนั้น ผลที่ออกมาจากการทำวิเคราะห์คุณลักษณะของแต่ละกลุ่มเป้าหมายยังสามารถใช้เป็น “กระจกส่องความเข้าใจ/การรับรู้ของคนแต่ละกลุ่ม” ที่มีต่อสื่อพื้นบ้าน เช่น ในขณะที่ศิลปินพื้นบ้านอาจจะรับรู้ “คำวชอ” ช่างมีความมั่งคั่งทางภาษา แต่เด็กรุ่นใหม่อาจจะรับรู้ “คำวชอช่างเชยระเบิด” เสียเหลือเกิน และจากความแตกต่างในการรู้จักคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านนี้เอง เราจึงอาจจัดกิจกรรมให้มีการถ่ายเทความรู้จากผู้ที่มืออยู่มากไปสู่ผู้ที่มืออยู่น้อยได้

๓.๒ รู้ใจ เป็นขั้นตอนที่ได้ต่อมาจากขั้นตอนแรก คือ การวิเคราะห์คุณลักษณะนั่นเอง กล่าวคือ ในขณะที่สื่อพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมแบบหนึ่ง องค์ประกอบของวัฒนธรรมนั้นจะมีอยู่ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่มองเห็นได้ (Visible) เช่น ชุดลูกบิดโนรา เครื่องดนตรีกลองสะบัดไชย ฯลฯ กับส่วนที่ มองเห็นไม่ได้ (Invisible) เช่น ส่วนที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับตัวละครเอ็งกอว่า จะมี ๑๐๘ คนไม่ได้ เพราะจะต้องมีอันเป็นไป ส่วนที่เป็นความหมาย/คุณค่าของย่ำซัน ไถ่ในพิธีกรรมไหว้ผีปู่ย่า เป็นต้น

การล่องรู้ไปถึงใจของสื่อพื้นบ้านก็คือ การส่องมองให้เห็นทะลุทะลวงจากระดับเนื้อตัว (รูปแบบ) เจาะเข้าไปหา “คุณค่า/ความหมาย” ของตัวสื่อ ความรู้นี้จะเป็นเข็มทิศช่วยนำทางในการค้นคิด/ดำเนินกิจกรรมนั้นเป็นไปอย่างครบเครื่องทั้งเรื่องรูปแบบ/คุณค่า มิใช่มีแต่การฟื้นฟู/อนุรักษ์/ส่งเสริม/สืบทอด แต่รูปแบบเท่านั้น

๓.๓ **รู้ใช้** ดังที่กล่าวไว้แล้วว่าในการศึกษาสื่อพื้นบ้านนั้นจำเป็นต้องเข้าใจบริบทชุมชน ทั้งนี้เพราะหากเราเทียบว่าบริบทของชุมชนเป็นประจักษ์ร่างกายอันประกอบด้วยอวัยวะย่อยต่างๆ สื่อพื้นบ้านก็เป็นเสมือนอวัยวะย่อยๆ นั้น

และการที่อวัยวะย่อยนั้นจะดำรงอยู่ต่อไปได้ยาวนานแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับว่าอวัยวะย่อยนั้นยังคงทำหน้าที่ที่มีความสำคัญต่อความอยู่รอดของร่างกายทั้งหมดมากน้อยเพียงใด ซึ่งความรู้เรื่อง **รู้ใช้** นี้ ก็ถอดโยกเอามาจากทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) นั่นเอง

ฉะนั้น สื่อพื้นบ้านประเภทใดก็ตามจะดำรงอยู่ได้ ก็มีใช้เพื่อตัวเอง แต่จะต้องมีหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่างต่อชุมชน หากว่าวันใดขาดสื่อพื้นบ้านไปและชุมชนไม่รู้สึกรู้ว่ามิอะไรขาดหาย วันนั้นก็จะเป็นวันที่สื่อพื้นบ้านประเภทนั้นหมดความหมาย

ในการเข้าใจความรู้เรื่อง “บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน” นั้น น่าจะต้องแยกย่อยไปดูในแง่ระดับต่างๆ เช่น หน้าที่ต่อตัวบุคคล ต่อกลุ่ม ต่อชุมชน ต่อสังคม-สภาพแวดล้อม และเพื่อขยับให้เห็นสถานะ “อนิจจัง” ของเรื่องบทบาทหน้าที่ให้มากขึ้น ซึ่งต้องแยกออกเป็น “หน้าที่ในอดีต” และ “หน้าที่ในปัจจุบัน” เพื่ออธิบายระดับความสำคัญของสื่อพื้นบ้านที่ได้กล่าวมาข้างต้น อย่างไรก็ตาม สื่อพื้นบ้านก็มีสภาพคล้ายๆ หางจิ้งจก กล่าวคือเมื่อหางขาดก็สามารถงอกหางใหม่ได้

๓.๔ **รู้รักษา** เป็นขั้นตอนหรือสายโซ่ข้อสุดท้ายของการรู้ และจะทำหน้าที่เป็นวัคซีนป้องกันตัวสื่อพื้นบ้าน เนื่องจากการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาที่ผ่านมามักจะใช้ ความรู้แบบรางเดียว คือรู้แต่จะใช้ สื่อพื้นบ้านอย่างไร สักวันหนึ่งก็จะไม่มีสื่อพื้นบ้านหลงเหลือไว้ให้ใช้อีกต่อไป เช่นเดียวกับการใช้ป่าที่ไม่มีการทำนุบำรุงรักษาหรือปลูกเพิ่มเติม ดังนั้นจึงมีแนวคิด ระบบความรู้แบบรวงคู่ขนาน ในการใช้สื่อพื้นบ้าน คือต้องมีทั้งการใช้และการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ความรู้ในการรักษาสื่อพื้นบ้านนั้นจะต้องใช้ยาสูตรไหนก็ขึ้นอยู่กับสถานภาพของสื่อพื้นบ้านนั้นกำลังอยู่ในสถานภาพใด เช่น ถ้าตายไปแล้วก็ต้องรื้อฟื้น ถ้ากำลังจะสูญหายก็ต้องรีบสืบทอด ฯลฯ และในตัวยาคณะขนานจะมีคาถากำกับอยู่ด้วย เช่น ในการรื้อฟื้นหรือสืบทอดนั้นก็ต้องให้ครบเครื่องเรื่องการรื้อฟื้น/สืบทอด หากเป็นการปรับประยุกต์ก็ต้องท่องคาถาบทที่ว่าด้วย “สิทธิของเจ้าของวัฒนธรรม” เป็นต้น

๔. แนวคิดเรื่องนามธรรมในพิธีกรรม

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (๒๕๔๘:๑๓๖-๑๔๒) กล่าวว่าพิธีกรรมคือกิจกรรมหรือการกระทำที่ทำซ้ำแล้วซ้ำเล่า จากคนชั่วอายุหนึ่งมาถึงคนอีกชั่วอายุหนึ่ง และทำโดยคนจำนวนมากเหมือนกัน เช่น การขึ้นบ้านใหม่หรือการแต่งงานก็เป็นพิธีกรรม ในขณะที่เดียวกันการกระทำที่ทำซ้ำแล้วซ้ำเล่า เช่น การยกมือไหว้ผู้ใหญ่ ในทางวิชาการก็ถือว่าเป็นพิธีกรรมเช่นกัน เมื่อนิยามพิธีกรรมเช่นนี้ จะพบได้ว่าในทุกวัฒนธรรมย่อมมีพิธีกรรมอยู่ด้วยไม่ใช่ว่าเฉพาะในสังคมล้าหลังเท่านั้นที่มีพิธีกรรม สังคมอื่นๆ ไม่ว่าจะมีความก้าวหน้าสักเพียงใดก็ยังมีพิธีกรรมอยู่ เนื่องจากพิธีกรรมเป็นกิจกรรมที่ทำซ้ำแล้วซ้ำเล่าจึงไม่ใช่พิธีกรรมที่ทำกันลอยๆ หรือลอกเลียนกันโดยไร้ความหมาย แต่พิธีกรรมเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ก็ต้องตั้งอยู่บนความเชื่อ คุณธรรม และอุดมคติที่คนในสังคมนั้นๆ มีอยู่ จึงอาจเรียกความเชื่อ คุณธรรม และอุดมคติของคนในสังคมหนึ่งๆ ว่าเป็นภูมิปัญญาของสังคมนั้นก็ได้ ฉะนั้นการศึกษาพิธีกรรมจึงเป็นทางนำไปสู่ความเข้าใจภูมิปัญญาของสังคมที่ศึกษาได้

ภูมิปัญญาคือความรู้อันเกิดจากประสบการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในสังคม ความรู้เช่นนี้ไม่ใช่เป็นแต่เรื่องที่สมาชิกทุกคนต้องรู้เฉยๆ ทว่าความรู้เช่นนี้เป็นตัวกำหนดให้สมาชิกในสังคมหนึ่งสามารถจัดความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งอื่นๆ รอบตัวให้เกิดความสุขความเจริญได้ สิ่งอื่นๆ รอบตัวที่มนุษย์ต้องจัดความสัมพันธ์นั้นมีตั้งแต่มนุษย์คนอื่น ธรรมชาติ สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ อำนาจ หรือผู้มีอำนาจ จนถึงสังคมและวัฒนธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในสังคมไทย ไม่ค่อยมีนักปราชญ์เขียนบรรยายภูมิปัญญาหรือระบบความรู้ที่ช่วยให้คนไทยจัดความสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัวอย่างเป็นกิจจะลักษณะ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าคนไทยขาดภูมิปัญญาเช่นนี้ ทว่าคนไทยถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนโดยผ่านกิจกรรมทางสังคมหลายอย่าง และหนึ่งในกิจกรรมที่สำคัญซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาไทยอย่างมากก็คือพิธีกรรม พิธีกรรมจึงไม่ใช่เรื่องมงายไร้สาระ แต่แท้จริงแล้วเป็นกิจกรรมซึ่งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาอันเก่าแก่ ที่อำนวยความสะดวกและความองกวมแก่สังคมไทยมาเป็นเวลานาน

ดังได้กล่าวแล้วว่าพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับความเชื่อ คนไทยมีความเชื่อหลักๆ อะไรบ้านนั้นเห็นได้จากพิธีกรรม เมื่อสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรมาแต่โบราณ ความเชื่อหลักของคนซึ่งมีมาแต่เดิม จึงผูกพันกับเรื่องของการผลิตทางด้านเกษตรกรรม จนทำให้มีความเชื่อหลักอยู่สามประการที่ควรกล่าวถึง คือ

๑) การนับถือความอุดมสมบูรณ์หรือความองกวม (fertility) ว่าเป็นสาระสำคัญของชีวิต ความองกวมเป็นพลังบางอย่างซึ่งทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ เป็นความสามารถในการให้กำเนิดชีวิตใหม่

๒) การนับถือผีบรรพบุรุษ ผีในที่นี้หมายถึงอำนาจของบรรพบุรุษที่ก่อให้เกิดความองกวม ความสุข และความมั่นคงแก่ชีวิตของลูกหลานได้ ในภาคกลางการนับถือผีบรรพบุรุษคล้ายลงไปกว่าในภาคเหนือและภาคอีสาน เราอาจเห็นการนับถือผีบรรพบุรุษได้ในพิธีกรรมหลายอย่างของภาคเหนือและภาค

อีสาน ในภาคเหนือมีการเลี้ยงผีในวาระสำคัญหลายอย่าง เช่น การเลี้ยงผีประจำปี การเลี้ยงผีเมื่อลูกหลานแต่งงานหรือพาคู่แต่งงานเข้ามาในตระกูล

๓) ความเชื่อเรื่องขวัญ ขวัญหมายถึงสาระสำคัญของชีวิตของแต่ละคน ซึ่งทำให้เขาดำรงเอกลักษณ์ของตัวเองไว้ได้ ขวัญจึงเป็นพลังชีวิตอีกอย่างหนึ่ง แต่ขวัญของบุคคลอาจถูกกระทบด้วยความเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยผีป่า ด้วยการพลัดพราก หรือด้วยการเปลี่ยนสถานภาพ ฉะนั้นจึงต้องทำพิธีสู่ขวัญหรือทำขวัญในกรณีต่างๆ ที่อาจกระทบถึงขวัญอยู่เสมอ การบวชนาคคือการเปลี่ยนสถานภาพจากคนธรรมดาเป็นพระภิกษุ จึงต้องมีการทำขวัญนาคก่อน การแต่งงานก็เป็นการเปลี่ยนสถานภาพอีกอย่างหนึ่ง และมีการทำพิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวในภาคเหนือและภาคอีสาน

นอกจากความเชื่อดั้งเดิมของสังคมไทยสามประการดังกล่าวแล้ว คนไทยยังรับเอาความเชื่อจากต่างวัฒนธรรมมาเป็นของตัวเอง เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดในประวัติศาสตร์ ที่สำคัญคือความเชื่อในพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนาก่อให้เกิดพิธีกรรมหลายอย่าง ความเชื่อที่สำคัญของพุทธศาสนาที่มีต่อคนไทยก็คือความเชื่อในเรื่องของบุญ คนไทยเชื่อว่าภาวะที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้เกิดจากผลของบุญหรือกรรมที่ทำไว้ในอดีต ฉะนั้นความเชื่อเรื่องบุญกรรมจึงสามารถให้เหตุผลแก่ระบบสังคมทั้งหมดได้ การที่ผู้ใดมีอำนาจขึ้นมา ก็เพราะผลบุญที่เขาทำไว้ พิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่คนไทยนิยมทำกันจึงสะท้อนความเชื่อในเรื่องนี้อย่างมาก เพราะเน้นในเรื่องการทำบุญด้วยประการต่างๆ เป็นส่วนใหญ่ ศาสนาพราหมณ์ก็เป็นความเชื่อจากภายนอกอีกอย่างหนึ่งซึ่งคนไทยรับเข้ามา โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงที่มีโอกาสสัมผัสกับนักบวชและตำราในศาสนาพราหมณ์ได้มากกว่าคนทั่วไป จึงอาจไม่ค่อยปรากฏในชนบทมากนัก

การที่ต้องรับความเชื่อจากภายนอกนี้ เพราะสังคมไทยเองก็เปลี่ยนแปลงมาเรื่อย ๆ ในประวัติศาสตร์ ความเชื่อดั้งเดิมเพียงอย่างเดียวไม่พอที่จะตอบรับสถานการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นได้ เช่น จะอธิบายการก่อเกิดของราชอาณาจักรขนาดใหญ่ที่ปกครองหมู่บ้านจำนวนมากไว้ด้วยกันได้อย่างไร ความเชื่อในพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ช่วยอธิบายสถานการณ์ใหม่นี้ได้ดีกว่าความเชื่อดั้งเดิม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเมื่อเกิดระบบการปกครองขนาดใหญ่ขึ้น ภูมิปัญญาซึ่งไทยมีอยู่ไม่เพียงพอที่จะจัดการความสัมพันธ์ในวงกว้างเช่นนี้ได้ จึงจำเป็นต้องรับความเชื่อจากภายนอกเข้ามาปรุงแต่งภูมิปัญญาเดิม เพื่อจัดความสัมพันธ์กันในระดับกว้างใหญ่เช่นนี้ได้สะดวก

พิธีกรรมที่สะท้อนความเชื่อเหล่านี้ หรือภูมิปัญญาไทยที่รองรับพิธีกรรมเหล่านี้ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการนำไปประกอบหรือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต เพื่อจัดความสัมพันธ์ของบุคคลต่างๆ ในสังคมให้อยู่ในลักษณะที่จะไม่ทำให้เกิดปัญหาหรืออยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข เพราะไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องนับถือสิบบรรพบุรุษก็ดี ความเชื่อเรื่องขวัญก็ดี ความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์ก็ดี สิ่งเหล่านั้นที่จะมาใช้ประกอบกับการที่เราจะได้เข้าใจว่า เราจะสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างไร

นอกจากความเชื่อที่ปรากฏในรูปพิธีกรรมไทยแล้ว ยังมีส่วนที่เป็นคุณธรรมในภูมิปัญญาซึ่งปรากฏในพิธีกรรม คุณธรรมที่สำคัญซึ่งควรกล่าวถึงไว้ก็คือ

๑) ความเคารพต่อธรรมชาติ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม จึงเห็นความสำคัญของธรรมชาติและกรรมวิธีชีวิตที่ประสานสอดคล้องกับธรรมชาติ ไม่พยายามพิชิตธรรมชาติ แต่ต้องการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ

พิธีกรรมที่สะท้อนคุณธรรมข้อนี้มีอยู่หลายพิธีกรรม แต่ที่คุ้นเคยกันดีก็คือพิธีกรรมลอยกระทง จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมนี้คือการขอขมาต่อพระแม่คงคา เพราะในชีวิตของเรานั้น ได้ใช้ประโยชน์และทำร้ายน้ำไปหลายอย่าง พิธีกรรมลอยกระทงเดือนนี้ให้ผู้ร่วมในพิธีกรรมได้รำลึกถึงคุณของน้ำ มองเห็นชีวิตแนบแน่นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ

๒) การให้ความสำคัญแก่ชุมชน ในสังคมเกษตรกรรมของไทยชุมชนเป็นทั้งเครื่องมือในการประกอบกิจการงานให้บรรลุผลและเป้าหมายในการประกอบกิจการงาน ฉะนั้นจึงมีพิธีกรรมหลายอย่างที่เดือนนี้ให้สมาชิกของสังคมสำนึกถึงความสำคัญของชุมชน

พิธีกรรมของไทยโดยส่วนใหญ่แล้วชุมชนมีส่วนร่วมด้วยเสมอ ไม่ค่อยเป็นพิธีกรรมที่ทำเฉพาะบุคคล ทำให้บุคคลเห็นถึงพลังอำนาจของชุมชนที่มารวมตัวกัน ดังเช่นพิธีแห่นางแมวในยามฝนแล้ง เป็นพิธีกรรมที่ดึงสมาชิกของชุมชนทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เพราะปัญหาฝนแล้งกระทบต่อทุกวิถีชีวิตในชุมชนเหมือนกันหมด เมื่อเกิดการร่วมมือกันในพิธีกรรมนี้ ก็อาจเผชิญกับชะตากรรมร่วมกันได้ เช่น ร่วมกันสร้างหาแหล่งน้ำไว้ใช้ในยามจำเป็น ฉะนั้นการแห่นางแมวจะทำให้ฝนตกจริงหรือไม่จึงไม่ใช่ประเด็นหลักของการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว ในภาคเหนือการไหว้ผีฝายก็เป็นพิธีกรรมที่ให้ความสำคัญแก่ชุมชนเช่นกัน ฝายกั้นน้ำเป็นสิ่งที่ก่อสร้างที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ด้วยการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชนทั้งหมด ฝายจึงมีความหมายเป็นสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมที่ดึงเอาทุกคนในชุมชนมารวมมือกันในการบำบัด กล้วยอีกนัยหนึ่งก็คือสัญลักษณ์ของการร่วมแรงร่วมใจกัน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของระบบเหมืองฝายนั่นเอง นับได้ว่าพิธีกรรมให้ฝายเป็นภูมิปัญญาที่ทำให้เกษตรกรในภาคเหนือสามารถช่วยเหลือตนเองในด้านชลประทานได้อย่างดี

๓) การให้คุณค่าแก่การผลิต พิธีกรรมที่มีพื้นฐานอยู่บนการยกย่องคุณธรรมข้อนี้และเป็นที่ยอมรับกันดีคือพิธีแรกนาขวัญ หรือที่ชาวบ้านทำเองก่อนลงมือทำนาเรียกว่า “นาตาแฮก” อันเป็นพิธีกรรมที่ต้องทำเพื่อให้เกิดสิริมงคล ประสพผลในการผลิตข้าว นอกจากนี้ยังมีพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ อันเป็นการเชื่อมโยงสังคมเมืองกับสังคมชนบทเข้าด้วยกัน

๔) การให้ความสำคัญแก่ญาติและครอบครัว อาจพบได้ในพิธีกรรมเกือบทุกอย่าง เพราะในการประกอบพิธีกรรมอะไรก็ตาม กลุ่มญาติมักเข้าร่วมในพิธีกรรมเสมอ ทั้งนี้เพราะเครือญาติเป็นกลุ่มพื้นฐานทางสังคมและทางการผลิต การมีสำนึกถึงความสำคัญของกลุ่มญาติพี่น้องจึงเป็นภูมิปัญญาที่ช่วยให้เกิดความปรกดีสุขขึ้นในสังคมไทย

พิธีกรรมที่สะท้อนความสำคัญของครอบครัวและญาติเป็นอย่างดีคือพิธีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่ต้องรดน้ำของพรจากญาติผู้ใหญ่ ซึ่งในทางเหนือเรียกว่า “รดน้ำดำหัว” ในขณะเดียวกันเครื่องญาติก็สัมพันธ์กับการนับถือบรรพบุรุษด้วย ฉะนั้นจึงเป็นธรรมเนียมที่จะทำบุญอุทิศของญาติผู้ใหญ่ที่ตายไปแล้ว

๕) การให้ความเป็นธรรมแก่ส่วนรวม เป็นคุณธรรมที่ทำให้คนรู้จักแบ่งปันและไม่ตักตวงเอาทรัพยากรไปใช้คนเดียว หรือสะสมไว้จนเกินความจำเป็น

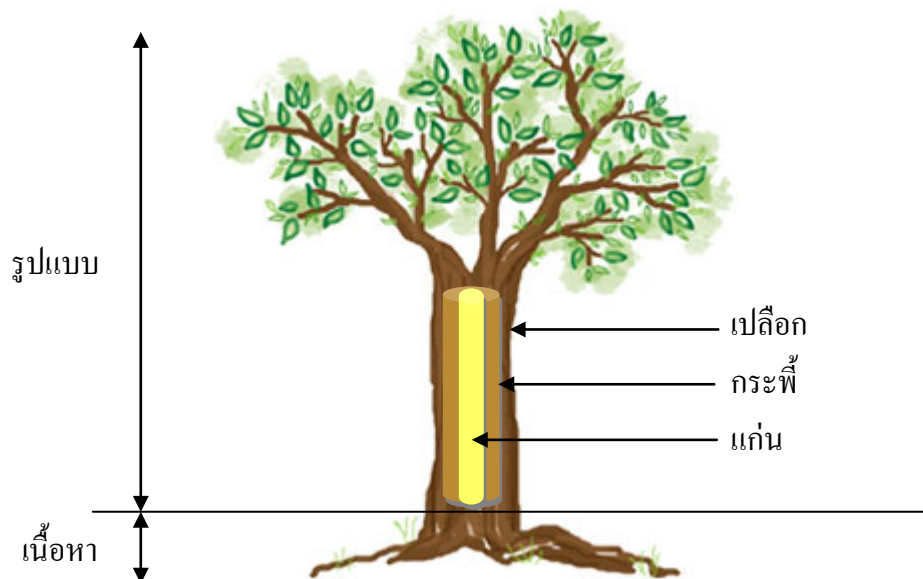
พิธีกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาเช่นนี้เห็นได้ในเรื่องของการสร้างกฎเกณฑ์ในการใช้ทรัพยากรของชุมชน เช่น ในภาคเหนืออาจมีการตั้งหอฝิ่นในป่าหรือในแถบที่มีน้ำซับขึ้นจากดิน มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าคนในชุมชนจะใช้ป่าหรือน้ำเช่นนั้นอย่างไร เป็นต้นว่าป่าที่มีหอยฝิ่นและเป็นป่าของชุมชน ซึ่งทุกคนมีสิทธิ์เข้าไปใช้ประโยชน์ได้ในระดับหนึ่ง เช่น เอาสัตว์ไปเลี้ยง เก็บเห็ดและวัชพืชมาบริโภค ฯลฯ แต่ไม่ตัดไม้ใหญ่ เว้นแต่จะได้ประกอบพิธีกรรมของจากผีเสียก่อน ซึ่งก็เท่ากับการขออนุญาตจากชุมชนนั่นเอง

๓. แนวคิด “ต้นไม้แห่งคุณค่า”

อดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์ (๒๕๕๘ : ๒๒๒) ได้สรุปแนวความคิด “ต้นไม้แห่งคุณค่า” ของกาญจนา แก้วเทพ ว่าเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ โดยแบ่งวัฒนธรรมเป็น ๒ ส่วน คือ

๑) ส่วนที่เรามองเห็นได้ อันเปรียบเสมือนส่วนของลำต้น ดอก ใบ และผลของต้นไม้ ส่วนนี้อาจจะเรียกว่าเป็นส่วนของ “รูปแบบ” ของวัฒนธรรม เป็นส่วนที่สามารถจับต้องได้

๒) ส่วนที่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ เป็นส่วนที่อยู่ลึกถ้าเปรียบต้นไม้ก็คือ ส่วนที่เป็นรากอยู่ใต้ดิน ต้องใช้การคิดไตร่ตรองวิเคราะห์จึงจะเข้าใจ ส่วนที่อยู่ใต้ดินนั้นได้แก่ระบบคิด ระบบคุณค่า ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นส่วนที่เป็น “เนื้อหา” ของวัฒนธรรม

ภาพที่ ๒ การวิเคราะห์ต้นไม้แห่งคุณค่า

ฉะนั้นเวลาที่มองเห็นการทำพิธีกรรม จากสิ่งที่เรามองเห็น (รูปแบบ) เราจะต้องคิดพิจารณา ไตร่ตรองและวิเคราะห์ลงไปหาสิ่งที่มองไม่เห็นได้ด้วยตา แต่สามารถสัมผัสได้ด้วยปัญญาและจิตใจ กล่าวคือ ในพิธีกรรมดังกล่าวมีคุณค่าอะไรอยู่เบื้องหลัง วัฒนธรรมเหล่านี้เป็นตัวแทนต้องการสื่อความหมายใด เช่น ความเสียสละ ความรักเพื่อนมนุษย์ ความเมตตากรุณา ความสมณะ ความอ่อนน้อมถ่อมตน หรือเป็นตัวแทนคุณค่าของความเห็นแก่ตัว โลก ไร้เมตตา เป็นต้น

การวิเคราะห์ส่วนที่เป็น “รูปแบบ” และส่วนที่เป็น “คุณค่า” นี้เรียกว่า “ต้นไม้แห่งคุณค่า” ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการให้ความรู้ และสร้างความเข้าใจ เรื่องเกี่ยวกับ “รูปแบบ” และ “คุณค่า” ของสื่อพื้นบ้านได้

๕. ทฤษฎีการหน้าที่นิยม (Functionalism)

ทฤษฎีหน้าที่นิยมของมาลินอฟสกี (Malinowski :๑๘๘๔-๑๙๔๒) ซึ่งทำงานวิจัยสนามทางมานุษยวิทยาในบริเวณเกาะนิวกินีเป็นเวลาหลายปี ผลการวิจัยสนามครั้งนี้ มาลินอฟสกีได้พัฒนาทฤษฎีทางมานุษยวิทยาที่เรียกว่า “ทฤษฎีการหน้าที่นิยม” ขึ้นมา ซึ่ง งามพิศ สัตย์สงวน (๒๕๔๓ : ๓๒-๓๓) ได้สรุปทฤษฎีการหน้าที่นิยม ไว้ว่าความคิดหลักของทฤษฎีหน้าที่นิยมคือ วัฒนธรรมสนองความต้องการจำเป็นของปัจเจกบุคคล วัฒนธรรมเติบโตมาจากความต้องการจำเป็น ๓ ประเภทของมนุษย์ คือ

๑) ความต้องการจำเป็นพื้นฐาน (Basic Biological and Psychological Needs) เป็น ความต้องการเบื้องต้น คือความต้องการจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพอยู่ เช่น ความต้องการอาหารหรือที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การพักผ่อน การเจริญเติบโต

๒) ความต้องการด้านสังคม (Instrumental Needs) เป็นความต้องการเกี่ยวกับความร่วมมือกันทางสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาพื้นฐาน และทำให้ร่างกายได้รับการตอบสนองความต้องการจำเป็นเบื้องต้นได้ เช่น การแบ่งงานกันทำ การแจกจ่ายอาหารและการป้องกันภัย การผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ และการควบคุมทางสังคม

๓) ความต้องการด้านจิตใจ (Symbolic Needs) เป็น ความต้องการจำเป็นของมนุษย์เพื่อความมั่นคงทางด้านจิตใจ เช่น ต้องการความสงบทางใจ ความกลมกลืนกันทางสังคมและเป้าหมายของชีวิต ระบบสังคมที่สนองความต้องการเหล่านี้ ได้แก่ ความรู้ กฎหมาย ศาสนา นิยายปรัมปรา ศิลปะ และเวทย์มนต์คาถา โดยทั่วไปเวทย์มนต์คาถาทำหน้าที่ให้คนรู้สึกอบอุ่นใจ เพราะงานบางอย่างที่มนุษย์ทำค่อนข้างลำบากและมนุษย์ไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะเกิดผลอย่างไรบ้าง ทำให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น

มาลินอฟสกีย้ำว่าวัฒนธรรมทุกด้านมีหน้าที่ที่ต้องทำคือ การตอบสนองความจำเป็นของมนุษย์อย่างหนึ่ง หรือทั้ง ๓ อย่างดังกล่าวแล้ว ความคิดของมาลินอฟสกีที่ว่าส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมมีหน้าที่เพื่อสนองความต้องการจำเป็นของปัจเจกชนในสังคมนั้น กลายเป็นหลักการสำคัญในการใช้วิเคราะห์พฤติกรรม

ของคนทั้งหมดแต่เพราะว่าความต้องการจำเป็นของมนุษย์ที่มาลีโนฟสกีพูดถึงมีลักษณะเป็นสากล ทฤษฎีของ มาลีโนฟสกีจึงไม่ได้อธิบายความแตกต่างทางวัฒนธรรม เช่น ระบบครอบครัวทุกประเภทตอบสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์ที่มีเหมือน ๆ กันแล้ว ทำไมสังคมที่แตกต่างกันจึงมีระบบครอบครัวที่แตกต่างกัน ออกไป

ลักษณะอีกอย่างหนึ่งของทฤษฎีการหน้าที่นิยมของมาลีโนฟสกี คือ การที่ศึกษาวัฒนธรรม ด้านหนึ่งจะนำไปสู่การศึกษาาระบบวัฒนธรรมทั้งหมด งานวิจัยสนามทางมานุษยวิทยาของมาลีโนฟสกีที่เกาะ โทโรเบเรียนจะเป็นตัวอย่างของแนวทางนี้

๖. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมพัฒนาขึ้นโดยแรดคลิฟฟ์ บราวน์ (Redcliffe Brown) ซึ่งทรงคุณ จันทร (๒๕๔๕ : ๑๖) ได้สรุปทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ไว้ว่า ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่ นักวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยาและทางวัฒนธรรมมีการกล่าวถึงว่าระบบสังคมต่าง ๆ โครงสร้างทางสังคม คือแบบแผนที่อยู่ได้นาน โดยประชากรจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โครงสร้าง จะได้มาจากการกระทำระหว่างกันทางสังคมจากบรรทัดฐานกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของพฤติกรรมของคนในสังคม แรดคลิฟฟ์ บราวน์ เห็นว่า หน้าที่สำคัญของโครงสร้างคือการทำให้เกิดเสถียรภาพทางสังคมและการคงอยู่ของ ระบบสังคม ตัวอย่างทฤษฎีการหน้าที่ของแรดคลิฟฟ์ บราวน์ คือ ความสัมพันธ์แบบสนุกสนานรื่นเริง (Joking relations) ความสัมพันธ์แบบนี้ประกอบไปด้วยความเป็นมิตรและศัตรู ลักษณะเหมือนการหยอกล้อกัน ในสังคมไทย บุคคลต่าง ๆ ที่มีสถานภาพบางอย่างที่เฉพาะ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างลูกเขยกับแม่ยาย ความสัมพันธ์ระหว่างคนหมู่บ้านเดียวกัน เป็นความสัมพันธ์ที่อาจมีทั้งความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่ยอมรับความขัดแย้งและโดยการจัดการกับมันอย่างเป็นทางการ ความสัมพันธ์ดังกล่าวลดโอกาสที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง และทำให้สังคมทั้งหมดคงอยู่ต่อไปไม่ได้ จุดอ่อนของทฤษฎีนี้ คือ เน้นการคงอยู่ หรือ เสถียรภาพของระบบสังคม จนกระทั่งทำให้ละเลยความขัดแย้งด้านการทำหน้าที่ไม่ดี รวมทั้งละเลยการ เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไป

๗. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม(Cultural Diffusions)

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) การยืมวัฒนธรรมและการรับ วัฒนธรรมจากสังคมข้างเคียงเป็นผลจากการที่วัฒนธรรมแพร่กระจายออกไป วัฒนธรรมในสังคม ก เริ่มขยาย อิทธิพล ไปยังสังคม ข และ ค ตามลำดับ สมาชิก ของสังคม ข และสังคม ค ในระยะแรก จะยืมวัฒนธรรมสังคม ก แต่เมื่อยืมไปนาน ๆ เข้าก็อาจจะรับเอาไว้เป็นของตัวเองหมายความว่า ได้เกิดการกระจายทางวัฒนธรรมจาก จุดเริ่มต้นในสังคมหนึ่ง ไปยังสังคมอื่น ๆ การกระจายทางวัฒนธรรมนี้อาจจะเกิดขึ้นได้จากหลายจุด ที่เห็นได้

ซัดก็คือ วัฒนธรรมของชาวยุโรป ซึ่งระยะแรกจะมีวัฒนธรรมแองโกล วัฒนธรรมเยอรมัน วัฒนธรรมฝรั่งเศส เมื่ออยู่ ๆ ไปเกิดการกระจายทางวัฒนธรรมมีการยืมวัฒนธรรมและการรับวัฒนธรรม ซึ่งกันและกันผลก็คือ ปัจจุบันคนมักจะมีความรู้สึกว่าวัฒนธรรมของชาวยุโรปหลาย ๆ กลุ่มนี้ก็เหมือน ๆ กัน เรียกว่า “ วัฒนธรรมตะวันตก” วัฒนธรรมตะวันตกที่แพร่กระจายเข้ามามีอิทธิพลในประเทศต่างๆในซีกตะวันออกของโลก ที่เห็นชัดที่สุดก็คือวัฒนธรรมทางด้านเทคโนโลยี สำหรับเมืองไทย วัฒนธรรมตะวันตกที่คนไทยรับมาจนแทบจะยึดถือเป็นของตัวก็คือ ในเรื่องการแต่งตัว ปัจจุบันการนุ่งกางเกงและนุ่งกระโปรงเป็นสิ่งที่คนไทยไม่คิดและไม่มีความรู้สึกว่าเป็นวัฒนธรรมชาวตะวันตกที่เรารับมา (อมรา พงศาพิชญ์. ๒๕๓๗ : ๗๓-๗๔)

๘. ทฤษฎีแรงจูงใจ (Motivation Theory)

ทฤษฎีของมาสโลว์ (Maslow's Hierachy of Needs) มาสโลว์กล่าวว่า มนุษย์เราทุกคนต่างพยายามดิ้นรนเพื่อต่อสู้ผู้มุ่งหมายของตนเอง แต่ เนื่องจากการที่มนุษย์มีความแตกต่างกัน ฉะนั้นการที่จะได้รับการตอบสนองถึงขั้นไหนย่อมขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละบุคคลซึ่งสามารถแสดงลำดับขั้นความต้องการพื้นฐานของมาสโลว์ ได้ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs) เป็นระดับความต้องการปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ ปัจจัย ๔ อาหาร เครื่องนุ่งห่มเสื้อผ้า ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย

ขั้นที่ ๒ ความต้องการความมั่นคงและความปลอดภัย (Security and Safety Needs) เช่น ปราศจากการประสบอุบัติเหตุ การบาดเจ็บ การเจ็บป่วย เศรษฐกิจตกต่ำ การถูกข่มขู่จากบุคคลอื่น และการถูกโจรกรรมทรัพย์สิน เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ ความต้องการทางสังคม (Social Needs) ได้แก่ ความต้องการการยอมรับการเข้าเป็นสมาชิก การให้ความรัก การให้อภัย และความเป็นมิตร เป็นต้น

ขั้นที่ ๔ ความต้องการการยอมรับนับถือและเห็นว่าตนเองมีคุณค่าต่อสังคม (Esteem or Ego Needs) มาสโลว์ ได้ให้ความหมายไว้ ๒ ประการ คือ

๑) ความต้องการการยกย่องนับถือ

๒) ความต้องการที่เกี่ยวกับการมีชื่อเสียง

ขั้นที่ ๕ ความต้องการความสำเร็จ (Actualization Needs) เป็นความต้องการระดับสูงสุดของมนุษย์ เป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะทำให้บุคคลอื่นยอมรับนับถือตนเองรวมกับความต้องการและความสำเร็จของตนเอง ซึ่งมาสโลว์เรียกว่า ความต้องการความเจริญก้าวหน้า (Growth Needs) มาสโลว์ได้กล่าวเห็นว่า ความต้องการต่าง ๆ เหล่านี้ต้องเกิดเป็นลำดับขั้นและจะไม่มีการข้ามขั้น ถ้าขั้นที่ ๑ ไม่ได้รับการตอบสนอง ความต้องการในลำดับขั้นที่ ๒-๕ ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ การตอบสนองที่ได้รับในแต่ละขั้นไม่

จำเป็นต้องได้รับทั้ง ๑๐๐% แต่ต้องได้รับบ้างเพื่อจะได้เป็นบันไดนำไปสู่การพัฒนาความต้องการในระดับที่สูงขึ้นในลำดับขั้นต่อไป

ภาพที่ ๓ ความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์

ทฤษฎีของมาสโลว์ สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการสร้างประสิทธิภาพในการจูงใจได้ โดยทำให้เราได้แก่งคิดที่ว่า ก่อนที่เราจะสามารถจูงใจบุคคลให้เกิดพฤติกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดนั้น เราได้คำนึงถึงลำดับขั้นของความต้องการของบุคคลเสียก่อนหรือไม่ เช่น ถ้าเราพยายามให้คนมาใช้บริการท่องเที่ยว ในขณะที่คนนั้นยังไม่สามารถสนองความต้องการขั้นต่ำของตนเองได้ดีพอ เพราะรายได้ที่มีอยู่ยังต้องใช้จ่ายในการกินอยู่ในครอบครัวอันได้แก่ปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานของร่างกาย ถ้าเป็นเช่นนี้การจูงใจก็คงไร้ผล ดังนั้นการจูงใจจึงต้องคำนึงถึงความพร้อมของบุคคลด้วย ประสิทธิภาพของการจูงใจจึงขึ้นอยู่กับข้อสำคัญที่ว่า เราได้ทำการจูงใจได้ถูกช่วงจังหวะ หรือเหมาะสมกับเงื่อนไขหรือไม่

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. เอกสารเกี่ยวกับอำเภอขุนันธ์

๑.๑ ประวัติความเป็นมาของอำเภอขุนันธ์

ในสมัยโบราณบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงมีอาณาจักรอยู่ ๓ อาณาจักร คือ อาณาจักรพุนัน อาณาจักรเจนละ และอาณาจักรจามปา ต่อมาอาณาจักรเจนละก็ครอบครองเขตพุนันได้ทั้งหมดในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ได้เปลี่ยนชื่ออาณาจักรเจนละเป็นอาณาจักรกัมพูชา หรืออาณาจักรขอม ส่วนอาณาจักรจัมปาก็คืออาณาจักรเวียงคนามได้ จากนั้นอาณาจักรขอมซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่นครวัดก็เรืองอำนาจเรื่อยมา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ จึงได้ค่อยๆ เสื่อมและหมดอำนาจลงหลังจากที่สู้รบกับไทย ในปี พ.ศ.๑๕๗๔ เป็นเวลานานถึง ๗ เดือน แต่หลังจากที่กู้เอกราชได้ พวกขอมจึงได้ย้ายเมืองหลวงไปอยู่เขตบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง

นักโบราณคดีมีความเห็นว่าดินแดนที่ตั้งจังหวัดศรีสะเกษ และอำเภอขุนันธ์ในปัจจุบันนี้แต่เดิมเป็นป่าดงพงพี มีชุมชนเขมร กูยหรือกวยอาศัยกระจัดกระจายอยู่เป็นกลุ่มๆ และน่าจะเป็นบริเวณที่อยู่ในการปกครองของอาณาจักรขอมมาก่อน เพราะมีหลักฐานเป็นโบราณสถานหลายแห่ง เช่น ปรางค์กู๋ ปราสาทสมอ ปราสาทตาเล็ง เป็นต้น แต่หลังจากที่ขอมเสื่อมอำนาจลงดินแดนแถบนี้ก็อยู่ภายใต้การปกครองของไทยเรื่อยมาจนกระทั่งในปี พ.ศ.๒๓๐๒ ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์แก่หัวหน้ากลุ่มเขมรที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้เป็นนายกองมีฐานะรับราชการขึ้นกับเมืองพิมาย เนื่องจากมีความดีความชอบที่ติดตามช้างเผือกมงคลแห่งกรุงศรีอยุธยาที่ได้หนีออกจากโรงช้างกลับไปถวายคืนได้ หัวหน้ากลุ่มเขมรดังกล่าวจึงได้รวบรวมไพร่พลตั้งเป็นชุมชนขึ้น

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๓๐๖ เมื่อหัวหน้ากลุ่มเขมรได้รวบรวมไพร่พลเป็นปีกแผ่นพอสมควรแล้ว เนื่องจากสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ จึงได้รวบรวมของป่า ได้แก่ งาม้าง นอแรด ขี้ผึ้ง น้ำผึ้ง ยางสน ฯลฯ ร่วมกันนำกราบบังคมทูลเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงศรีอยุธยา และกราบบังคมทูลถวายรายงานให้ทรงทราบถึงการปกครองดูแลหมู่บ้านและการปฏิบัติภารกิจหลังจากที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เมื่อพระองค์ทรงทราบถึงความตั้งใจในการที่จะรวบรวมไพร่พล และปรับปรุงบ้านเรือน จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะชุมชนขึ้นเป็นเมือง และโปรดเกล้าฯ เลื่อนบรรดาศักดิ์แก่ผู้ปกครองชุมชนให้สูงขึ้น ในการนี้ บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวน (ปัจจุบันอยู่ในเขต อ.วังหิน จ.ศรีสะเกษ) จึงได้ยกฐานะขึ้นเป็น “เมืองขุนันธ์” และหลวงแก้วสุวรรณผู้ปกครองหมู่บ้านได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน” เป็นเจ้าเมืองขุนันธ์ ทำราชการขึ้นกับเมืองพิมาย

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๓๑๐ กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเป็นเวลาไม่ถึงปีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสามารถกอบกู้อิสรภาพได้เอกราชคืนมา และทรงตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี เมืองชุมชนจึงยังขึ้นต่อเมืองพิมายภายใต้พระราชอำนาจพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงธนบุรี

จากนั้นมีการทำศึกสงครามระหว่างไทยกับลาว และเขมรหลายครั้ง เมื่อไทยได้รับชัยชนะก็มีการกวาดต้อนไพร่พลชาวลาว และชาวเขมรมาด้วย จึงมีชาวลาวที่ถูกกวาดต้อน และอพยพมาจากเวียงจันทร์มาตั้งถิ่นฐานในเมืองชุมชนจำนวนมาก เช่น ที่บ้านลิ(อ.ขุนหาญ จ.ศรีสะเกษ ในปัจจุบัน) บ้านหมากเจียบ บ้านก้านเหลือง (อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ ในปัจจุบัน) บ้านบก บ้านโสน (อ.ชุมชน จ.ศรีสะเกษ ในปัจจุบัน)

ในปี พ.ศ.๒๓๒๑ เจ้าเมืองชุมชนท่านแรกถึงแก่อนิจกรรม จึงได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง “หลวงปราบ” เป็น “พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน” เจ้าเมืองชุมชนสืบแทน ซึ่งเจ้าเมืองท่านที่สองนี้พิจารณาเห็นว่าที่ตั้งเมืองชุมชนเดิม (บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวน) กันดารน้ำไม่เหมาะกับการตั้งเมือง จึงได้ย้ายที่ตั้งเมืองชุมชนไปยังบริเวณหนองแตระ (ต.ห้วยเหนือ อ.ชุมชน จ.ศรีสะเกษในปัจจุบัน) มาจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.๒๓๒๒ ไทยได้ทำศึกกับเมืองกำพูชาได้รับชัยชนะจึงได้มีการกวาดต้อนชาวเสียมราฐบางส่วนมาอยู่ในเมืองชุมชน

ในปี พ.ศ.๒๓๒๕ ได้มีการตั้ง “เมืองศรีสะเกษ” ขึ้นที่บ้านโนนสามขา (อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษในปัจจุบัน) โดยแยกออกจาก “เมืองชุมชน” ซึ่งทั้งสองเมืองก็มีข้อพิพาทเรื่องเขตแดนเรื่อยมา

จากนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองหลายครั้ง จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.๒๔๘๑ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชการที่ ๗ เมืองชุมชนเดิมจึงกลายมาเป็น “อำเภอชุมชน” ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษจนถึงปัจจุบัน และเนื่องจากพื้นที่การปกครองของอำเภอชุมชนกว้างขวางมาก จึงได้มีการแยกพื้นที่บางส่วนที่เป็นตำบลรวมตั้งเป็นกิ่งอำเภอและได้ยกฐานะเป็นอำเภอ ดังนี้

พ.ศ.๒๔๘๘ แยกตำบลขุนหาญ ลี บักคอง กระหวัน กรับทรอมในเขตอำเภอชุมชน ไปรวมกับตำบลพราน ตำบลไพร และบางหมู่บ้านในเขตตำบลละลาย อำเภอกันทรลักษ์ ตั้งเป็นกิ่งอำเภอขุนหาญ และยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๑

พ.ศ.๒๕๐๔ แยกตำบลกู่ พิมาย หนองเขียงทูน และสมอ รวมตั้งเป็นกิ่งอำเภอปราสาท และยกฐานะเป็นอำเภอปราสาท เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๖

พ.ศ.๒๕๑๑ แยกตำบลไพรบึง ปราสาทเขย ดินแดง และสำโรงปล้น ตั้งเป็นกิ่งอำเภอไพรบึง และยกฐานะเป็นอำเภอไพรบึง เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๘

พ.ศ.๒๕๑๔ แยกตำบลโคกตาล ละลม ตะเคียนราม ห้วยตามอญ และไพรพัฒนา ตั้งเป็นกิ่งอำเภอภูสิงห์ และยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘

๑.๒ ที่ตั้ง

อำเภอขุนันธุ์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดศรีสะเกษ อยู่ห่างจากอำเภอเมืองศรีสะเกษเป็นระยะทางประมาณ ๔๕ กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ ๕๗๑,๔๒๖.๘๗ ไร่

๑.๓ อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอภูสิงห์ อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอไพรบึง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอปรารักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ และอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

๑.๓ เขตการปกครอง

แบ่งเขตการปกครองตาม พ.ร.บ.ลักษณะการปกครองท้องที่ ออกเป็น ๒๒ ตำบล ๒๖๖ หมู่บ้าน โดยแบ่งการบริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นเทศบาลตำบล ๑ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล ๒๒ แห่ง

๑.๔ ลักษณะภูมิประเทศ

โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง มีลักษณะต่ำลาดจากทิศใต้ไปทิศเหนือ เนื่องจากทิศใต้เป็นที่อกเขาที่ไม่สูงนัก ติดต่อกับเทือกเขาพนมดงเร็ก ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งกำเนิดของลำน้ำทางธรรมชาติ ได้แก่ ลำห้วยสำราญ ลำห้วยศาลา ลำห้วยเหนือ ลำห้วยดีกู่

พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอขุนันธุ์ เป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ในด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประมาณร้อยละ ๘๑.๕๑ ของพื้นที่ทั้งหมด

๑.๕ ประชากร/อาชีพ/รายได้

ตามสถิติทะเบียนราษฎร มีจำนวนทั้งสิ้น ๑๔๔,๒๐๕ คน แยกเป็นชาย ๗๑,๕๒๕ คน หญิง ๗๒,๖๘๐ คน มีทั้งสิ้น ๒๗,๑๔๔ ครัวเรือน มีความหนาแน่นเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ ๑๕๖.๖๘ คน/ตร.กม. ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา มีรายได้เฉลี่ย ๒๒,๓๐๓ บาท/คน/ปี

๑.๖ สภาพทางเศรษฐกิจ

อำเภอขุนันธุ์ มีสภาพทางเศรษฐกิจที่สำคัญ แยกได้ดังนี้

๑) การเกษตรกรรม มีพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น ๔๖๕,๗๗๗ ไร่ ครอบครัวยุทธการ จำนวน ๒๑,๔๖๘ ครอบครัวยุทธการปลูกพืชทางการเกษตรในพื้นที่ปริมาณมากที่สุดถึงร้อยละ ๕๕ ของพื้นที่ทางการเกษตรคือ ปลูกข้าว ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกไม้ผล และปลูกปอ ตามลำดับ

๒) การอุตสาหกรรม มีโรงงานทำปุ๋ยชีวภาพ จำนวน ๑๑ แห่ง

๓) การพาณิชย์ มีสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่ จำนวน ๕ แห่ง มีธนาคาร ๓ แห่ง

๔) ทัศนกรรมที่สำคัญและมีชื่อเสียง คือ กรุณ้อยบ้านสะอาด เกวียนน้อยบ้านใจดี ผอบหรือกระอุบใบตาลบ้านหนองก้อก ฯลฯ

๑.๗ การคมนาคม

อำเภออุซันซ์มีการคมนาคมสะดวกพอสมควร มีถนนที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานต่างๆ เช่น ทางหลวงแผ่นดิน รพช. อบต. เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และกรุงเทพฯ

๑.๘ การศึกษา

อำเภออุซันซ์เป็นที่ตั้งของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต ๓ มีสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๕๗ แห่ง เอกชน ๑ แห่ง อาชีวศึกษา ๑ แห่ง และศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน ๑ แห่ง มีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ๒๕ แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๑๕ แห่ง

๑.๙ การศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ ๘๘ โดยมีศาสนสถานและพระภิกษุสามเณร ดังนี้

จำนวนวัดทั้งหมด	๗๑	วัด
- มหานิกาย	๖๕	วัด
- ธรรมยุติ	๒	วัด
ที่พักสงฆ์	๒๗	แห่ง
วัดร้าง	๑	แห่ง
พระภิกษุ	๕๑๓	รูป
สามเณร	๑๕๔	รูป
ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์	๖	แห่ง
สำนักเรียนแผนกธรรมบาลี	๓๓	แห่ง
ศาสนาอื่นๆ ได้แก่ ศาสนาคริสต์ มีสำนักคริสตจักรชั่วคราว	๑	แห่ง

๒. เอกสารเกี่ยวกับพิธีแซนโดนตา

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในอำเภออุซันซ์จะมีการประกอบพิธีแซนโดนตาในระหว่างวันแรม ๑๔-๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ ของทุกปี โดยจะมีการเตรียมอาหารคาว หวาน และสิ่งของต่างๆในพิธีให้แล้วเสร็จตั้งแต่วันแรม ๑๓ ค่ำ ซึ่งอาหารคาว หวาน และสิ่งของต่างๆ ที่ใช้ในพิธีมีดังนี้

อาหารคาว ได้แก่ ข้าวสวย ข้าวเหนียว ไก่ย่าง ปลาย่าง เนื้อวัวย่าง เนื้อหมูย่าง แกง ผัด ฯลฯ

อาหารหวาน ได้แก่ ข้าวต้มหมู ข้าวต้มค้าง ข้าวต้มกล้วย ข้าวต้มมะพร้าว ฯลฯ

ผลไม้ ได้แก่ กล้วยสุก เผือกต้ม มันต้ม พัก ข้าวโพดต้ม อ้อยควั่น ฯลฯ

เครื่องคีม ได้แก่ เหล็ก น้ำอัดลม น้ำเปล่า ฯลฯ

เครื่องนึ่งห่ม ได้แก่ ผ้าถุง ผ้าโสร่ง เสื้อ ฯลฯ

เครื่องประดับและเครื่องใช้อื่นๆ เช่น สร้อยทอง กระจก หวี แป้ง ฯลฯ

ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องเตรียมให้แล้วเสร็จตั้งแต่วันแรม ๑๓ ค่ำ พอถึงเช้าวันแรม ๑๔ ค่ำ ซึ่งเป็นวันเริ่มประกอบพิธี เจ้าบ้านจะเตรียมสถานที่โดยการปูที่นอนนุ่มและปูทับด้วยผ้าขาวไว้ตรงบริเวณห้องโถงกลางบ้าน จากนั้นนำเครื่องบวงสรวงเช่น ไหว้จัดเป็นสำหรับวางบนฟูกนั้น เมื่อตั้งเครื่องบวงสรวงเช่นไหว้เสร็จก็จะมีลูกหลานที่แยกครอบครัวออกไปนำทยอยเครื่องบวงสรวงมาสมทบ จนกระทั่งถึงเวลา ๑๓.๐๐ น. ผู้เป็นประธานในการประกอบพิธี คือ ปู่ หรือ ตา หรือ ย่า หรือ ยาย ที่อาวุโสที่สุดในครอบครัว ก็จะเรียกลูกหลานมานั่งล้อมวงเครื่องเช่นไหว้นั้น และเริ่มทำพิธีโดยการจุดธูปเทียนปักที่เชิงกระถางธูปและเชิงเทียน และจุดธูปอีกจำนวนหนึ่งปักที่เครื่องเช่นไหว้จนครบ และนำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย จากนั้นตั้งนะโม ๓ จบ และสวดชุมนุมเทวดาเพื่อให้มาเป็นสักขีพยานในพิธี จากนั้นผู้นำประกอบพิธีจะทำพิธีกรวดน้ำโดยรินน้ำสะอาดลงในภาชนะที่เตรียมไว้พร้อมกับกล่าวเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยระบุชื่อนามสกุล และ โคนตาซึ่งหมายถึงบรรพบุรุษซึ่งล่วงลับไปนานมากจนไม่สามารถกล่าวถึงชื่อ นามสกุลได้ ในการนี้ลูกหลานและญาติๆที่นั่งล้อมวงอยู่นั้นก็จะช่วยกันเรียกขานด้วยให้มารับเครื่องเช่นไหว้ที่ลูกหลานจัดเตรียมมานี้ หลังจากนั้นประมาณ ๑๐-๑๕ นาที ซึ่งถือว่าบรรพบุรุษมารับเครื่องเช่นไหว้จนอิ่มหน้าสำราญแล้ว ก็จะกรวดน้ำอีกครั้งเพื่อเป็นการลาบรรพบุรุษ

การทำพิธีเช่นไหว้นี้ จะกระทำประมาณ ๓ ครั้ง คือ ครั้งแรกเมื่อเวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น. ครั้งที่สองเวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. และครั้งที่สาม เวลาประมาณ ๑๙.๐๐ น. แต่ก็สามารถยืดหยุ่นได้ เพื่อให้ลูกหลานและญาติทั้งหมดได้ทำพิธีเช่นไหว้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ห่างไกลเดินทางมาถึงล่าช้า จากนั้นก็จะถอยสำรับกับข้าวมารับประทานร่วมกันในหมู่ญาติพี่น้อง จะคงข้าวปลาอาหารในสำรับไว้เฉพาะที่ไม่เน่าเสียเป็นบางอย่างเท่านั้น

จากนั้นเมื่อถึงเวลาประมาณ ๑๙.๐๐ น. ผู้เฒ่าผู้แก่ในครอบครัวจะนำลูกหลานไปวัดเพื่อรับศีลและฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ โดยมีการจุดธูปเทียนเชิญดวงวิญญาณของโคนตาหรือบรรพบุรุษไปวัดด้วย เมื่อกลับจากวัดก็จะมาช่วยกันเตรียมสิ่งของ และข้าวปลาอาหารสำหรับพิธีในช่วงเช้าตรู่ของวันรุ่งขึ้น จึงแยกย้ายกันไปพักผ่อน

จนกระทั่งถึงเวลา ๐๕.๐๐ น. ของวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันแรม ๑๕ ค่ำ สมาชิกในครอบครัวจะพากันนำอาหารคาว หวานซึ่งจัดเป็นสำรับ เรียกว่า “บายตะเบิดตะโบร” และ “บายเบ็น” (อาหารสำหรับโคนตา) แห่ไปวัดโดยมีการจุดธูปเทียนเชิญดวงวิญญาณของโคนตาไปด้วย

เมื่อไปถึงวัดพร้อมกันแล้ว ประธานก็จะประกาศบอกเริ่มพิธี ทุกคนก็จะจุดธูปเทียนปักในสำรับของตน ไหว้พระรับศีลแล้วก็จะพิธีแห่รอบอุโบสถ ๓ รอบแล้วจึงนำ “บายตะเบิดตะโบร” ถวาย

พระสงฆ์ ส่วน “บายเป็น” เมื่อพระสวดมาติกาบังสุกุลและอนุโมทนาให้แล้ว บางส่วนก็จะนำกลับไปไว้ตามกำแพงวัดสำหรับผีไม่มีญาติ หรือผีตายโหงที่ไม่สามารถเข้าไปรับส่วนบุญในวัดได้ บางส่วนก็จะนำไปไว้ตามไร่นาเพื่อเช่นไหว้ดวงวิญญาณที่ปกป้องรักษาเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารต่อไป จากนั้นจะกลับมาเตรียมภัตตาหารเพื่อตักบาตร และถวายพระภิกษุสามเณร เมื่อพระภิกษุสามเณรฉันภัตตาหาร และแสดงพระธรรมเทศนาเสร็จญาติโยมถวายปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เป็นอันเสร็จพิธีทางศาสนาเพียงเท่านี้

ส่วนเครื่องเช่นไหว้ที่ตั้งอยู่ในบ้าน จะตั้งไว้ต่ออีกประมาณสองถึงสามวันโดยเชื่อว่าเพื่อให้ดวงวิญญาณบรรพบุรุษได้รับการเช่นไหว้จากลูกหลานอย่างทั่วถึง เมื่อครบกำหนดเวลาแล้วลูกหลานก็จะทำพิธีส่งโดนตากลับ โดยจัดสำหรับอาหารเช่นบอกดวงวิญญาณกลับสู่สถานที่อยู่โดยให้นำเอาโรคาพยาธิต่างๆ ไปด้วย ให้ทิ้งไว้แต่ความเป็นสิริมงคล ความสุข ความเจริญ แล้วนำกากกล้วยมาทำเป็นเรือขนาดลัดด้วยไม้ไผ่ มีหุ่นสมมติวางไว้ท้ายเรือแทน “โดนตา” นำข้าวปลาอาหารใส่ แล้วนำไปลอยในแหล่งน้ำไหลเป็นการส่งโดนตากลับ แล้วจึงค่อยมาพบลูกหลานใหม่ในปีต่อไป เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีแซนโดนตาโดยสมบูรณ์ในปีนั้น

๓. เอกสารเกี่ยวกับงานเทศกาลกล้วยแสนหรีประเพณีแซนโดนตาเทศบาลหลักเมือง อำเภออุซันซ์

จากการทำประชาพิจารณ์ เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๔๔ โดยภาครัฐ เอกชน ผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้อภิปราย และมีมติร่วมกันในการจัดโครงการจัดงานประเพณี “อุซันซ์แซนโดนตา” ประจำปี ๒๕๔๔ ขึ้นเป็นปีแรก โดยองค์รภาคเอกชนเป็นผู้หางบประมาณสนับสนุนในการจัดงาน โดยกำหนดจัดงานระหว่างวันที่ ๕-๑๕ กันยายน ๒๕๔๔ ณ บริเวณสนามหน้าที่ว่าการอำเภออุซันซ์และบริเวณถนนรอบที่ว่าการอำเภอ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานฝ่ายต่างๆ และกำหนดให้มีกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

- ๑) จำหน่ายผลผลิตหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และสินค้าราคาถูก(สินค้าธงฟ้า)
- ๒) การประกวดทำข้าวต้มมัดชิงถ้วยฯพณฯ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี
- ๓) ประกอบพิธีแซนโดนตา ในวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๔๔ ซึ่งตรงกับวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ก่อนวันทำพิธีแซนโดนตาจริง ๒ วัน ณ ศาลาประชาคมอำเภออุซันซ์ (เนื่องจากเมื่อถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ ทุกคนต้องไปประกอบพิธีแซนโดนตากับครอบครัวของคนที่บ้าน)
- ๔) มีการแสดงบนเวทีของนักเรียน และศิลปินอาชีพ ได้แก่ การแสดงโปงลาง ศิลปินวงซุซุ ยี่งยง ยอดบัวงาม วงร็อกแสง จำหลอย เสนีย์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสนุกสนาน เป็นการประชาสัมพันธ์งาน และเชิญชวนให้มีผู้มาร่วมงานมาก ๆ สำหรับงบประมาณในการจัดงานประจำปี ๒๕๔๔ นั้น ได้มีการติดตามประเมินผลการ

ดำเนินงานโดยวิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบสอบถาม จำนวน ๕๐ ราย ปรากฏผลการประเมินระดับความพึงพอใจในการดำเนินงานโดยเฉลี่ยในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ โดยมีค่าเฉลี่ยระดับความพึงพอใจแต่ละกิจกรรมเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้

๑. งบประมาณที่ใช้	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๕	อยู่ในระดับมากที่สุด
๒. การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องเช่น ใหว่บรรพบุรุษ	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๒	อยู่ในระดับมากที่สุด
๓. การประชาสัมพันธ์	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๐	อยู่ในระดับมากที่สุด
๔. การมีส่วนร่วมของประชาชน/ ส่วนราชการ	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘	อยู่ในระดับมาก
๕. ด้านขั้นตอนพิธีการ	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๒	อยู่ในระดับมาก
๖. การเตรียมงาน	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๐	อยู่ในระดับมาก
๗. กิจกรรมที่จัด	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒	อยู่ในระดับมาก
๘. กิจกรรมที่จัด	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐	อยู่ในระดับมาก
๙. รางวัล	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔	อยู่ในระดับมาก
๑๐. หลักเกณฑ์การประกวดข้าวต้ม	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖	อยู่ในระดับมาก
๑๑. การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ในการ ประกวดข้าวต้ม	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔	อยู่ในระดับมาก
๑๒. จำนวนผู้เข้าแข่งขันใน ๑ ทีม	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖	อยู่ในระดับมาก
๑๓. ระยะเวลาในการแข่งขัน	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖	อยู่ในระดับมาก
๑๔. สถานที่ในการจัดงาน	มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒	อยู่ในระดับมาก

จากผลการดำเนินงานในปี ๒๕๔๔ จึงได้มีการกำหนดให้จัดพิธีแซนโดนตาเป็นประจำประจำปีของอำเภออุษาคเนย์ต่อเนื่องมาเป็นประจำทุกปี โดยเปลี่ยนชื่อเป็น “งานเทศกาลกล้วยแสนหวี ประเพณีแซนโดนตา บูชาศาลหลักเมือง” จนถึงปัจจุบัน

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยจัดเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อต้องการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม โดยกำหนดเอาอำเภออุ้มผางเป็นกรณีศึกษา ซึ่งมีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดเวทีเสวนา การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการศึกษาจากเอกสาร และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ศึกษาประชากรในเขตพื้นที่ตำบลห้วยเหนือ อำเภออุ้มผาง จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พีธีแซนโดนตามีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างมาก โดยแบ่งการปกครองเป็นชุมชนในเขตเทศบาล จำนวน ๖ ชุมชน และหมู่บ้านนอกเขตเทศบาล ๑๑ หมู่บ้าน โดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่

๑. พระภิกษุ สามเณร จากวัดในเขตตำบลห้วยเหนือ จำนวน ๓ รูป ได้แก่
 - พระครูโสภิตธรรมจันทร์ เจ้าคณะอำเภออุ้มผาง (เจ้าอาวาสวัดกลาง)
 - พระครูวิสุทธิธรรมนิมิต เจ้าอาวาสวัดไทยเทพนิมิต
 - พระอธิการบุญสุข สุชีโว วัดกลาง
๒. ประชาชนชาวบ้าน ในเขตพื้นที่ตำบลห้วยเหนือ จำนวน ๖ ราย ได้แก่
 - นายหอม พุกษา บ.ตาปิ่น
 - นางนิต ชัยโพธิ์ บ.เจ๊ก
 - นางจันทร์ จันทจิต บ.ภูมิตะวันตก
 - นางสุภาพ อ่อนคำ บ.หาด
 - นางเริม จันทร์ภักดี บ.ภูมิเหนือ
 - นายศรชัย จันทร์จิต บ.ภูมิ
๓. ครู อาจารย์จากสถานศึกษาในเขตพื้นที่ตำบลห้วยเหนือ จำนวน ๕ ราย ได้แก่
 - นางธัญพร สมพงษ์ ร.ร.วัดเขียน
 - นางอุไรวรรณ พลภักดี ร.ร.บ้านใจดี
 - นางนิตยา ธรรมวิเศษ ร.ร.บ้านหัวเสือ
 - นางสุภาพร อ่อนจงไกร ร.ร.บ้านหัวเสือ
 - นางมลฤดี วิทยาบำรุง ร.ร.วัดเขียน

๔. ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่จากเทศบาล และอบต. จำนวน ๕ ราย
- นายสุวร อินทนน ผู้ใหญ่บ้าน ม.๖
 - นายสืบสวัสดิ์ สืบสายพรม นายกเทศมนตรี
 - นายพัฒนศักดิ์ ไกรวินิจ นายกอบต.ห้วยเหนือ
 - นางสมัน จันกระวัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านม.๖
 - นางสมจันทร์ อินทโร นายกสมาคมพัฒนาอาชีพสตรีจังหวัดศรีสะเกษ
๕. คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมอำเภออุษันธุ์ จำนวน ๕ ราย ได้แก่
- นายประสาธน์ ศรีจักร ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภออุษันธุ์
 - นายสุเพียร คำวงศ์ รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภออุษันธุ์
 - นายทองคำ ศรีเลิศ รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภออุษันธุ์
 - นายพรหม บุญเยี่ยม รองประธานสภาวัฒนธรรมตำบลห้วยเหนือ
 - นายอุปลักษณ์ สัมพุทธานนท์ กรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมอำเภออุษันธุ์
๖. ผู้แทนจากส่วนราชการในอำเภออุษันธุ์ จำนวน ๕ ราย ได้แก่
- นายเผด็จ แบนเนียน นายอำเภออุษันธุ์
 - นางศรีนิญา ใจเย็น พัฒนาชุมชนอำเภอ
 - นายสุชาติ โพธิ์งาม ปลัดเทศบาล
 - นางเครือวัลย์ คำไสย์ นักวิชาการวัฒนธรรมผู้ประสานประจำอำเภออุษันธุ์
 - นายเบญจพล พาลี ผอ.สบอ.
๗. ประชาชนทั่วไป ได้แก่ นักท่องเที่ยว พ่อค้า/แม่ค้าจากต่างถิ่น จำนวน ๓ ราย ได้แก่
- นายอุทัย สุภาพ อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ (นักท่องเที่ยว)
 - นางสมพร เสนะ อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ (แม่ค้าขายกล้วย)
 - นายชิตวัฒน์ ยอดแก้ว อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ (นักท่องเที่ยว)

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

๑. การจัดเวทีเสวนา/เวทีชุมชน

โดยการเชิญกลุ่มตัวอย่างมาประชุมเพื่อร่วมอภิปรายในการวิเคราะห์สภาพชุมชน สภาพสื่อพื้นบ้านในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต โดยกลุ่มตัวอย่างแต่ละประเภทได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากมุมมองตามสถานภาพของตน

๒. การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ ดังนี้

๒.๑ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

๒.๒ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการจากบุคคลทั่วไปที่มาท่องเที่ยว ซึ่งประเด็นสัมภาษณ์เกี่ยวข้องกับกรวิจัย

๓. การสังเกตการณ์

ผู้วิจัยใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ดังนี้

๓.๑ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมในครอบครัว ในบางขั้นตอน ได้แก่ การจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ การประกอบพิธีทางศาสนา เพื่อให้เห็นและเข้าใจรูปแบบและขั้นตอนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๓.๒ การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมในครอบครัวในบางขั้นตอน ได้แก่ การประกอบพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษ และในการร่วมงานเทศกาลกล้วยแสนหวี ประเพณีแซนโดนตา บูชาศาลหลักเมือง

ระยะเวลาในการศึกษา

ระหว่างเดือนพฤษภาคม – กันยายน ๒๕๕๑

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้มุมมองจากบริบทของชุมชน และสื่อพื้นบ้าน โดยการพรรณนาอธิบายตีความหมายจากข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกต การจัดเวทีเสวนา และการสัมภาษณ์เป็นหลัก

การนำเสนอผลการวิจัย

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยในรายละเอียด ดังนี้

บทที่ ๑	บทนำ
บทที่ ๒	การทบทวนวรรณกรรม
บทที่ ๓	ระเบียบวิธีการวิจัย
บทที่ ๔	ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

บทที่ ๔

ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาที่ได้

๑. กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรม เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน

ในการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา พิธีแซนโดนตา อำเภออุซันท์ จังหวัดศรีสะเกษ นี้ มีลักษณะการดำเนินแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

๑.๑ ร่วมคิด คือ เมื่อสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษได้รับการแจ้งประสานจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้จัดทำแบบเสนอโครงการ ก็ได้จัดให้มีการจัดประชุมผู้แทนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรม และเครือข่ายทางวัฒนธรรม คือ ผู้แทนจากศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เพื่อพิจารณาคัดเลือกหัวข้อเรื่องในการศึกษา และเสนอชื่อคณะทำงาน

๑.๓ ร่วมวางแผนและร่วมตัดสินใจ โดยเมื่อแบบเสนอโครงการวิจัยผ่านการพิจารณาแล้ว ได้มีการประชุมคณะทำงานเพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน มีการมอบหมายภารกิจ ตัดสินใจในการบริหารและระดมทรัพยากรทั้งงบประมาณ เวลา บุคลากร และวัสดุอุปกรณ์ร่วมกัน

๑.๔ ร่วมปฏิบัติตามแผนที่กำหนด ดังนี้

- คณะทำงานร่วมกันค้นคว้า และศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ประสานสภาวัฒนธรรมอำเภออุซันท์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างและจัดเวทีเสวนา
- ประสานสภาวัฒนธรรมอำเภออุซันท์ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง
- คณะทำงานร่วมกันรวบรวมผลการศึกษา

๑.๕ ร่วมติดตามประเมินผล โดยนำผลที่ได้จากการศึกษามาสรุปวิเคราะห์ และประเมินผลในการดำเนินงานร่วมกัน

นอกจากนี้ยังมีการทำงานร่วมกับชุมชน คือ การให้ผู้แทนหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ในชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ได้เป็นผู้นำเสนอข้อมูล เป็นผู้วิเคราะห์สภาพชุมชน วิเคราะห์สภาพสื่อ และข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์ และส่งเสริมพิธีแซนโดนตาอย่างยั่งยืน ทั้งยังเป็นการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ให้เกิดในชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

ผลที่ได้จากการศึกษา คือ ทำให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรม เครือข่ายทางวัฒนธรรม และชุมชนได้ทราบแนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน เกิดความรู้ ความเข้าใจ การยอมรับในการดำเนินงานโดยคำนึงถึงหลัก “สิทธิเจ้าของวัฒนธรรม”

ภาพที่ ๔ การจัดเวทีเสวนาเพื่อระดมความคิดเกี่ยวกับพีซีแซนโดนตา

๒. การวิเคราะห์ชุมชน

จากการศึกษาและวิเคราะห์สภาพอำเภออุซันธุ์ปรากฏผล ดังนี้

๒.๑ บริบทชุมชน

๑) ประวัติศาสตร์

อำเภออุซันธุ์เป็นอำเภอที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ตั้งแต่สมัยขอมโบราณ ดังที่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นโบราณสถาน ได้แก่ ปราสาทตาเล็ง ต.ปราสาท , ปราสาทกุด ตั้งอยู่ในเขตวัดโพธิ์พุกภัย บ.เจ๊ก ต.ห้วยเหนือ จนกระทั่งขอมเสื่อมอำนาจลง บริเวณแถบนี้จึงมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย จนกระทั่งได้ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการก่อตั้งเมืองและการแต่งตั้ง เจ้าเมืองตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มาโดยลำดับ ซึ่งเมืองอุซันธุ์นับเป็นเมืองหนึ่งที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครอง ตลอดจนมีความเกี่ยวพันกับประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมืองศรีสะเกษในปัจจุบัน ทำให้ชาวอำเภออุซันธุ์มีความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตนเป็นอย่างมาก

๒) สภาพสังคม

สภาพชุมชนในเขตพื้นที่ที่ศึกษา คือ ตำบลห้วยเหนือ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ พื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลห้วยเหนือ ซึ่งมี ๖ ชุมชน จะมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองและกึ่งเมืองกึ่งชนบท ส่วนหมู่บ้านนอกเขตเทศบาล จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน จะมีลักษณะเป็นชุมชนชนบท โดยลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยว

๓) ศาสนา

ประชากรในเขตตำบลห้วยเหนือร้อยละ ๘๘ นับถือศาสนาพุทธ มีศาสนสถานในพระพุทธศาสนา จำนวน ๗ แห่ง ส่วนที่เหลือนับถือศาสนาคริสต์ มีศาสนสถานในศาสนาคริสต์แบบชั่วคราว ๑ แห่ง

๔) วัฒนธรรม

ประชากรส่วนใหญ่ในเขตตำบลห้วยเหนือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ประมาณร้อยละ ๘๐ มีความเชื่อในเรื่องผีผสมผสานกับความเชื่อในศาสนาพุทธ ดังจะเห็นได้จากประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น พิธีแซนโดนตาซึ่งมีขั้นตอนการประกอบพิธีทั้งการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ และการประกอบพิธีทางพุทธศาสนา เรือมมะมั่วด หรือ การรำแม่มด เป็นการรำแก้บนเพื่อให้คนเจ็บหายจากป่วยไข้โดยเชื่อว่าความป่วยไข้ดังกล่าวเกิดจากความโกรธแค้นของผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นการแพทย์ทางเลือกของคนไทยในกลุ่มชาติพันธุ์เขมร

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนจีนซึ่งประกอบอาชีพค้าขายอยู่ในชุมชนอีกประมาณร้อยละ ๕ ซึ่งกลุ่มคนจีนดังกล่าวจะมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภาษา ประเพณี พิธีกรรมบางอย่างที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์เขมร โดยมีศาลเจ้าสำหรับประกอบพิธีของกลุ่มคนจีน ๑ แห่ง

๕) เศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่มีบางส่วนที่ประกอบอาชีพรับราชการ รับจ้าง ค้าขายและอื่นๆ โดยผู้ที่ประกอบอาชีพรับราชการและรับจ้างส่วนใหญ่มักต้องย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น เมื่อมีวันหยุด หรือเทศกาล งานประเพณีที่สำคัญจึงจะได้กลับมาเยี่ยมญาติพี่น้อง

ในเขตตำบลห้วยเหนือมีตลาดสด ๑ แห่ง ซึ่งบริเวณดังกล่าวถือเป็นย่านเศรษฐกิจของชุมชน

๖) การเมือง

ตำบลห้วยเหนือ แบ่งการปกครองเป็นชุมชนในเขตเทศบาล ๖ ชุมชน ซึ่งอยู่ในการปกครองของเทศบาลตำบลห้วยเหนือ และหมู่บ้านนอกเขตเทศบาล จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหนือ นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการสำคัญ ได้แก่ ที่ว่าการอำเภออุ้มผาง สถานีตำรวจภูธรอุ้มผาง โรงพยาบาลอำเภออุ้มผาง ฯลฯ

๒.๒ ปัญหาของชุมชน

ลักษณะชุมชนของตำบลห้วยเหนือ อำเภออุ้มซ่อง มีลักษณะเป็นชุมชนเมือง และกึ่งเมืองกึ่งชนบทเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการดำรงชีวิตจะเป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจะไม่มี ความผูกพันแน่นแฟ้น ขาดความเอื้ออาทรกัน ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเท่าที่ควร

๒.๓ ศักยภาพของชุมชน

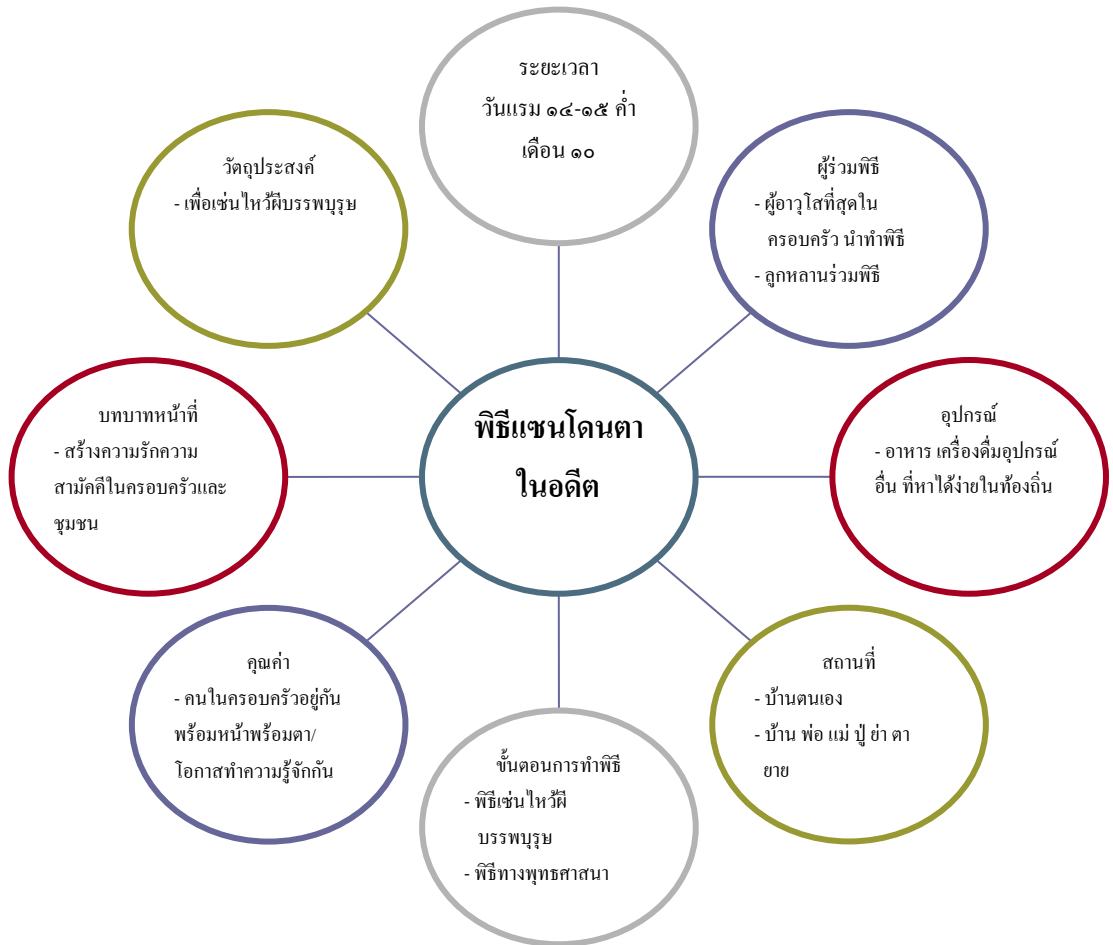
ตำบลห้วยเหนือ มีวัดซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน อยู่ถึง ๘ แห่ง และยังมีพระภิกษุที่เป็นที่เคารพนับถือของประชาชน คือ เจ้าคณะอำเภออุ้มซ่อง และเจ้าอาวาสวัดต่างๆ มีปราชญ์และภูมิปัญญาชาวบ้านที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ รวมทั้งมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่พร้อมจะให้การสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ตลอดจนมีสถานศึกษาซึ่งสามารถจัดให้เป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เยาวชนได้

๓. สภาพของพิธีแซนโดนตาในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต

จากการศึกษาสภาพของพิธีแซนโดนตาในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคตปรากฏผลการศึกษา ดังนี้

๓.๑ รู้จัก

การทำความรู้จักกับพิธีแซนโดนตานั้น อาจิวเคราะห์โดยใช้แผนภาพแสดงสภาพของพิธีแซนโดนตาในอดีต และปัจจุบันได้ดังนี้

ภาพที่ ๕ แสดงคุณลักษณะของพิธีแซนโดนตาในอดีต

พิธีแซนโดนตาในอดีตนั้น จะจัดขึ้นในช่วงวันแรม ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี โดยคนในครอบครัวจะช่วยกันจัดเตรียมอาหารคาว หวาน และอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธี ที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ปลาอย่าง ไก่ย่าง กล้วย ข้าวโพด อ้อย ข้าวสวย ข้าวเหนียว เหล้า น้ำสะอาด ผ้าถุง ไส้รง ฯลฯ รวมทั้งข้าวปลาอาหารสำหรับรับประทานร่วมกันในหมู่ญาติพี่น้องที่มาพร้อมประกอบพิธี โดยจะช่วยกันจัดเตรียมให้เสร็จตั้งแต่วันแรม ๑๓ ค่ำ

เมื่อถึงวันแรม ๑๔ ค่ำ แต่ละครอบครัว จะประกอบพิธีที่บ้านของตนเองก่อนกับลูกหลานของตน จากนั้นจะจัดเตรียมสำหรับเครื่องเช่นเพื่อนำไปยังบ้านของผู้อาวุโสในครอบครัว เช่น บ้านปู่ ย่า หรือ บ้านตา ยาย ซึ่งนอกจากจะเป็นการนำเครื่องเช่นไปร่วมประกอบพิธีแล้ว ยังเป็นการนำอาหารไปร่วมรับประทานร่วมกัน นับเป็นโอกาสอันดีในการที่ลูกหลาน ญาติพี่น้องจะได้ทำความรู้จักกัน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความรัก ความสามัคคีกันในครอบครัวและชุมชน

การประกอบพิธีเช่นไหว้ที่บ้านผู้อาวุโสในครอบครัวนั้น จะเริ่มทำในเวลาประมาณ ๑๗.๐๐ น. จะทำกี่ครั้ง ก็ได้ไม่จำกัด แล้วแต่ว่ามีลูกหลานมาถึงเมื่อใด ก็จะเรียกญาติๆ รวมตัวกันเพื่อร่วมทำพิธีในตอนนั้น จนกระทั่งถึงเวลาประมาณ ๑๙.๐๐ น. หลังจากรับประทานอาหารเย็นร่วมกันแล้ว ก็จะไปวัดเพื่อฟังเจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งลักษณะนี้อาจเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการควบคุมการคืบคลาน เพราะเมื่อญาติพี่น้องมารวมตัวกันมากๆ ก็จะพากันคืบคลาน แต่ถ้ามีพิธีในการไปวัดในตอนเย็นก็จะเป็นการควบคุมว่าต้องไม่ให้มาเพราะจะไปวัดไม่ได้

จากนั้น เวลาประมาณ ๐๕.๐๐ น. ของวันแรม ๑๕ ค่ำ สมาชิกในครอบครัวก็จะนำบายตะเบ็ดตะโบร หรือสำหรับข้าวปลาอาหารสำหรับถวายพระแก่ไปวัดเพื่อทำพิธี โดยเมื่อถึงวัดจะมีการแห่รอบโบสถ์ ๓ รอบ จากนั้นจึงทำพิธีทางศาสนาและถวายพระต่อไป ส่วนบายเป็นที่เตรียมไปด้วยนั้นก็จะเป็นไปเช่นไหว้ผีไม่มีญาติหรือผีตายโหง และผีตาแฮกตามไร่นาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ต่อไป

ภาพที่ ๖ แสดงคุณลักษณะของพิธีชนโคนตาในปัจจุบัน

ส่วนพิธีแซนโดนตาในปัจจุบันนั้น แบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ คือ พิธีกรรมที่ทำกันในครอบครัว และพิธีที่เป็นงานประจำปีของอำเภอ ดังนี้

๑) พิธีกรรมที่ทำกันในครอบครัว จะยังคงจัดในช่วงวันแรม ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี ซึ่งในปี พ.ศ.๒๕๕๑ นี้ ตรงกับวันอาทิตย์ที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๑ และวันจันทร์ที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๕๑ จากอดีตที่เคยทำพิธีในทุกครอบครัว แล้วจึงไปรวมกันทำพิธีที่บ้านปู่ ย่า หรือ ตา ยาย นั้น ปัจจุบันก็เหลือเพียงการทำที่บ้านปู่ย่า หรือตา ยาย เท่านั้น และจากการที่สมาชิกในครอบครัวทุกคนต้องมาช่วยกันเตรียมข้าวปลาอาหาร และสิ่งของที่ต้องใช้ สมาชิกในครอบครัวบางคนที่ย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่นและแต่งงานกับคนต่างวัฒนธรรมก็อาจเพียงส่งเงินมาช่วยซื้อข้าวปลาอาหาร และสิ่งของเท่านั้น

ภาพที่ ๗ แสดงเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีแซนโดนตาในปัจจุบัน

ในส่วน of ข้าวปลาอาหาร และสิ่งของในพิธี ซึ่งในอดีตสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่นและไม่ต้องซื้อหา เช่น กล้วย อ้อย น้ำสะอาด ไข่ ปลา ฯลฯ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน ปัจจุบันก็มีอาหาร และสิ่งของอื่นๆ ที่สามารถหาซื้อได้ในตลาดเพิ่มขึ้นมา เช่น น้ำอัดลม เครื่องดื่มชูกำลัง เบียร์ ผลไม้ที่ไม่ได้ปลูกในท้องถิ่น เช่น แอปเปิ้ล องุ่น และอาหารคาวอื่นๆ เช่น เป็ดพะโล้ หมูหัน ขาหมูพะโล้ ฯลฯ เพิ่มขึ้นมา ซึ่งล้วนแล้วแต่ต้องจ่ายเงินในการซื้อหา และการเตรียมเครื่องเซ่นไหว้นั้น จากการที่ช่วยกันหาและห่อข้าวต้ม และทำกับข้าว ก็เปลี่ยนเป็นสั่งซื้อจากพ่อค้า แม่ค้า ในตลาดหรือผู้ที่รับจ้างทำ ส่วนจำนวนที่เตรียมนั้นจากที่เคยเตรียมให้เพียงพอสำหรับรับประทานร่วมกันในหมู่ญาติพี่น้อง ลูกหลานก็เตรียมเฉพาะพอทำพิธีเท่านั้น ซึ่งในส่วนนี้จะทำให้คุณค่าของพิธีที่เป็นโอกาสในการสร้างความสามัคคีกันในครอบครัวและชุมชนขาดหายไป

ภาพที่ ๘ แสดงการร่วมกันประกอบพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษของสมาชิกในครอบครัว

สำหรับขั้นตอนในการประกอบพิธีนั้น การไปฟังเจริญพระพุทธมนต์เ็นที่วัดขาดหายไป โดยเฉพาะครอบครัวที่อยู่ในเขตเทศบาล จะเหลือที่ยังทำอยู่ในหมู่บ้านนอกเขตเทศบาลเป็นส่วนใหญ่ เพราะโดยมากจะถือเป็นงานที่เน้นความรื่นเริงจากการได้มาพบปะกันของญาติพี่น้อง การที่ต้องไปวัดตอนเ็นจะทำให้เสียเวลาในการสังสรรค์ร่วมกัน และบางครอบครัวที่เดินทางมาจากต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด และมีภาระในการประกอบอาชีพต้องรีบเดินทางกลับ

ภาพที่ ๙ “บายตะเม็ดตะโบร”

ภาพที่ ๑๐ “บายเบ็น”

ภาพที่ ๑๑ แสดงการแห่บายตะเปิดตะโบรอบอุโบสถ

ภาพที่ ๑๒ การประกอบพิธีสงฆ์ในเช้าตรู่วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐

ภาพที่ ๑๓ การนำบายเบ็นไปเซ่นไหว้ผีไร้ญาติ

และในพิธีภาคเช้า จากการสังเกตจะพบเห็นเฉพาะคนในวัยกลางคน และสูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์บางครอบครัว ลูกหลานกลับต่างจังหวัดหมด ปู่ย่า ตายาย ที่สูงอายุมากๆ ไม่สามารถไปวัดในตอนเช้าได้ ต้องว่าจ้างลูกหลานบ้านอื่นนำบายตะเบิดตะโบรและบายเบ็นไปที่วัดแทน

๒) งานเทศกาลกล้วยแสนหวี ประเพณีแซนโดนตา บูชาศาลหลักเมืองอำเภอยุซันซ์

พิธีแซนโดนตาได้รับการส่งเสริมให้จัดเป็นประเพณีประจำปี ครั้งแรกในปี พ.ศ.๒๕๔๔ โดยมีการทำประชาพิจารณ์จากผู้แทนองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้อภิปรายร่วมกันและมีมติเห็นชอบให้มีการจัดงานขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ วัฒนธรรมอันดีงามของชาวยุซันซ์ มีกำหนดจัดงานในวันแรม ๑๑ ค่ำเดือน ๑๐ ก่อนวันประกอบพิธีในครอบครัว กำหนดจัดงาน ณ บริเวณสนามด้านหน้าและถนนโดยรอบที่ว่าการอำเภอยุซันซ์ ซึ่งการจัดงานในปีแรกมีกิจกรรม ดังนี้

- การประกอบพิธีแซนโดนตา ซึ่งมีลักษณะเป็นการสาธิต
- การจำหน่ายผลผลิตหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และสินค้าราคาถูก
- การประกวดทำข้าวต้มมัดชิงถ้วย ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี
- การแสดงบนเวทีของนักเรียน นักศึกษา และศิลปินอาชีพ

จนกระทั่งถึงปัจจุบัน คือ ปี พ.ศ.๒๕๕๑ ซึ่งเป็นการจัดงานเทศกาลกล้วยแสนหวี ประเพณีแซนโดนตา บูชาศาลหลักเมืองอำเภอยุซันซ์ ครั้งที่ ๘ มีกำหนดการจัดงานในวันที่ ๒๕-๒๖ กันยายน ๒๕๕๑ สถานที่จัดงานยังคงกำหนดเป็นบริเวณสนามหน้าที่ว่าการอำเภอ และบริเวณถนนโดยรอบที่ว่าการอำเภอ เช่นเดิม

มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน จัดประชุมมอบหมายภารกิจ และติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงาน มีการระดมทรัพยากร ทั้งงบประมาณ และบุคลากรจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ในการจัดงาน โดยกำหนดจัดกิจกรรมดังนี้

วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๑

เวลา ๑๕.๐๐ น. - การสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น ณ ปราสาทพิพิธสงฆ์ บริเวณลานอนุสาวรีย์พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (ตากะจะ)

วันศุกร์ที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๕๑

เวลา ๐๖.๐๐ น. - ประกอบพิธีเซ่นไหว้หลักเมืองที่ศาลหลักเมืองขุนันท์

เวลา ๐๖.๓๐ น. - ประกอบพิธีเซ่นไหว้ศาลพระภูมิ ณ บริเวณลานอนุสาวรีย์พระยาไกรภักดีฯ

เวลา ๐๗.๐๐ น. - ทำบุญตักบาตร พระภิกษุสงฆ์ ณ ปราสาทพิพิธสงฆ์

เวลา ๐๘.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. - รับประทานอาหารกลางวันเมืองขุนันท์

- รับประทานอาหารค่ำ

เวลา ๑๒.๐๐ น. - ขบวนแห่สำหรับเครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษพร้อมกันที่โรงเรียนขุนันท์ (ในปี ๒๕๕๑ นี้มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการจัดขบวนแห่ให้ตำบลต่างๆ มาร่วมประกวดทั้งหมด ๑๖ ขบวน)

เวลา ๑๓.๐๐ น. - เริ่มเคลื่อนขบวนแห่จากโรงเรียนขุนันท์

เวลา ๑๓.๓๐ น. - ขบวนแห่ขบวนแรกเคลื่อนถึง ณ บริเวณลานอนุสาวรีย์พระยาไกรภักดีฯ

เวลา ๑๖.๐๐ น. - ตัดสินการประกวดกล้วยงามเมืองขุนันท์ และการประกวดข้าวต้มมัด

เวลา ๑๗.๐๐ น. - พิธีเปิด (เรียนเชิญผู้ว่าราชการจังหวัดมาเป็นประธานในพิธี)

- ประกอบพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ณ บริเวณลานอนุสาวรีย์พระยาไกรภักดีฯ

- ประกาศผลและมอบรางวัลการประกวดกล้วยงามเมืองขุนันท์ การประกวดข้าวต้มมัด และการประกวดขบวนแห่

- เสร็จพิธี -

และมีร้านค้าจำหน่ายสินค้าและผลไม้ตามถนนโดยรอบที่ว่าการอำเภอขุนันท์

จะเห็นได้ว่าลักษณะการจัดงานพิธีแซนโดนตาที่เป็นประเพณีประจำปีของอำเภอ มีความแตกต่างกับพิธีกรรมที่จัดในครอบครัว ซึ่งสามารถจำแนกความแตกต่างได้ ดังนี้

- สถานที่ในการเจริญพระพุทธมนต์เย็นเปลี่ยนจากทำที่วัดมาทำที่ปราสาท และผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่เป็นข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ เจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมอำเภอ ฯลฯ

- วัตถุประสงค์การทำพิธีในครอบครัวจะเป็นการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ แต่งานประเพณีประจำปีของอำเภอจะเป็นการเช่นไหว้ศาลหลักเมือง ศาลพระภูมิ และดวงวิญญาณเจ้าเมือง
 - สถานที่ประกอบพิธี คือ บริเวณที่ว่าการอำเภอ ไม่ใช่บ้านหรือวัด
 - ผู้นำในการทำพิธี คือ พรานหมัน ไม่ใช่ผู้สูงอายุในครอบครัว
 - การแห่เครื่องเช่นไหว้ซึ่งทำโดยคนในครอบครัวหรือญาติจากบ้านไปวัด กลายเป็นการแห่จากโรงเรียนมายังบริเวณสนามหน้าที่ว่าการอำเภอ มีการฟ้อนรำประกอบขบวนอย่างสวยงาม จัดขบวนช้างสำหรับประธานในพิธีเปิดนั่งร่วมในขบวนแห่ และมีการประการประกวดขบวนแห่จากแต่ละตำบลด้วย
 - ลักษณะเครื่องเช่นที่เตรียมทำพิธีในครอบครัวจะทำให้เพียงพอสำหรับทำพิธี รับประทานร่วมกันในหมู่ญาติพี่น้อง และทำบุญถวายพระ แต่ในงานประเพณีประจำปีจะต้องทำอย่างยิ่งใหญ่เพราะเป็นการประกวดชิงรางวัล
 - มีการประกวดเครื่องเช่นไหว้ ได้แก่ การประกวดกล้วย และการประกวดข้าวต้มมัด
 - มีพิธีเปิดงานโดยผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ
 - ลำดับขั้นตอนการประกอบพิธีโดยรวมแตกต่างจากการประกอบพิธีในครอบครัวโดยสิ้นเชิง
- จากการวิเคราะห์พิธีกรรมแซนโคเนตาตามแนวทางการ “รู้จัก” ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าสถานภาพของพิธีแซนโคเนตาในปัจจุบันกำลังคิดเพี้ยนไปจากเดิม ถึงแม้การจัดงานในปีแรก พ.ศ.๒๕๔๔ จะมีการคัดค้าน เนื่องจากเกรงว่าจะเป็นการล้อเลียนพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ผีบรรพบุรุษโกรธเคืองสาปแช่ง แต่จากการประเมินผลการจัดงานโดยผู้เข้าร่วมงานบางส่วนมีความพึงพอใจต่อการจัดงานโดยเฉลี่ย ในระดับมากแสดงว่าประชาชนเริ่มยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ จนกระทั่งในปัจจุบันถึงแม้รูปแบบการจัดงาน จะเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากแต่ไม่มีผู้คัดค้านการจัดงาน แสดงว่าประชาชนยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ แต่ก็มีข้อเสนอแนะบางประการ ได้แก่ เพื่อเป็นการส่งเสริมการเกษตรของชาวอำเภوخุขันธุ์ด้วยที่จะส่งเข้าประกวดต้องเป็นกล้วยที่ปลูกในพื้นที่อำเภوخุขันธุ์เท่านั้น และเพื่อเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมทางด้านอาหาร การประกวดข้าวต้มมัดจะต้องมีการแสดงขั้นตอนในการทำเพื่อให้คณะกรรมการและผู้เข้าร่วมงานได้ ชมด้วย ไม่นำข้าวต้มมัดที่สำเร็จแล้วมาส่งเข้าประกวด

ภาพที่ ๑๔ การประชุมคณะกรรมการดำเนินงานเทศกาลกล้วยแสนหวี ประเพณีแซนโดนตา
 บูชาศาลหลักเมือง ประจำปี ๒๕๕๑

ภาพที่ ๑๕ ขบวนแห่เครื่องเซ่นไหว้ที่เข้าร่วมการประกวด

ภาพที่ ๑๖ การประกวดข้าวต้มมัด

ภาพที่ ๑๗ การประกวดกล้วยงามเมืองชุมพวง

ภาพที่ ๑๘ เครื่องเซ่นไหว้ในขบวนแห่ที่นำมาวมกันบริเวณลานหน้าอนุสาวรีย์
พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (ตากะจะ)

ภาพที่ ๑๕ นิทรรศการพีธีแซนโดนตา และงานเทศกาลกล้วยแสนหวีฯ

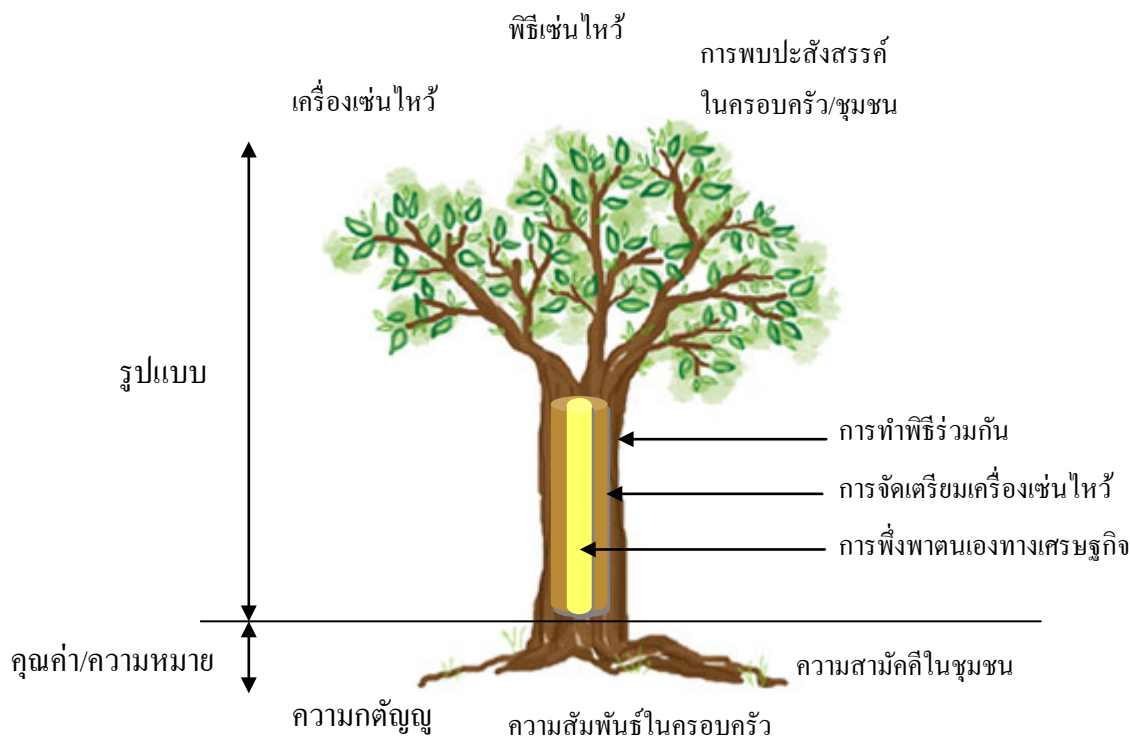
ภาพที่ ๒๐ เต็นท์จำหน่ายผลไม้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในเครื่องเช่นไหว้

ภาพที่ ๒๑ ประชาชนที่มาร่วมพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณของพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (ตากะจะ) เจ้าเมืองขุขันธ์ท่านแรก

๓.๒ รู้ใจ

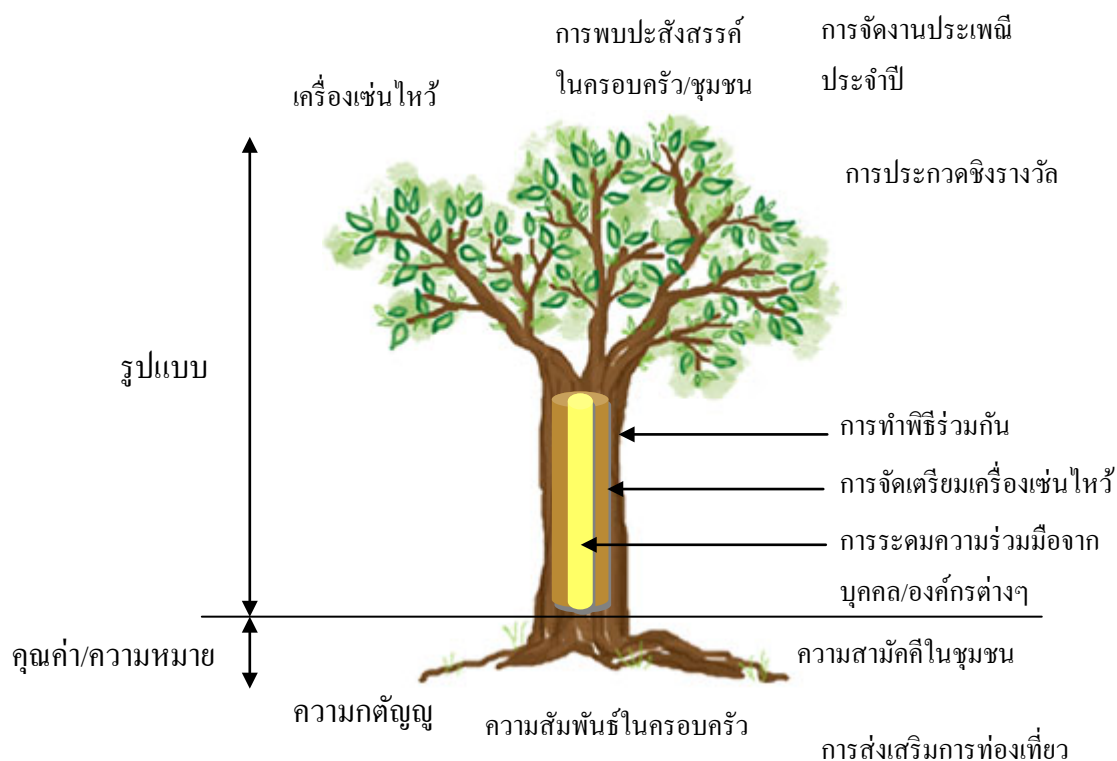
จากการวิเคราะห์ส่วนเนื้อหา/คุณค่า/ความหมาย และส่วนที่เป็นรูปแบบของพิธีกรรม แชนโดนตาในอดีตและปัจจุบัน ตามแนวคิด “ต้นไม้แห่งคุณค่า” ปรากฏผลการศึกษาดังนี้

ภาพที่ ๒๒ การวิเคราะห์พิธีกรรมแชนโดนตาในอดีตโดยใช้แนวคิด “ต้นไม้แห่งคุณค่า”

พิธีกรรมแซนโตนตามาจากความเชื่อในเรื่องผีโดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ ส่วนที่เป็นรากเหง้าของพิธีกรรม คือ การแสดงความกตัญญู การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว และความสามัคคีในชุมชน สำหรับรูปแบบของพิธีกรรม แก่นแท้จริงๆ ก็คือ การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ จะเห็นได้จากเครื่องเซ่นไหว้ที่จำเป็นจะต้องมีในพิธีกรรม เช่น กล้วย เผือก มัน ปลาอย่าง น้ำสะอาด ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ต้องมีในท้องถิ่นโดยอาจไม่ต้องซื้อหา ส่วนที่เป็นกระพี้ก็คือ การช่วยกันจัดหาหรือจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ของญาติพี่น้อง ส่วนที่เป็นเปลือกของพิธีกรรม ก็คือ การทำพิธีร่วมกัน

ในส่วนของคุณค่าและใบของพิธีกรรมก็คือ เครื่องเซ่นไหว้ในพิธี ขั้นตอนการทำพิธี และการพบปะสังสรรค์ของคนในครอบครัว/ชุมชน

ภาพที่ ๒๓ การวิเคราะห์พิธีกรรมแซนโตนตาในปัจจุบันโดยใช้แนวคิด “ต้นไม้แห่งคุณค่า”

พิธีแซนโตนตาในปัจจุบัน จากการวิเคราะห์อาจแยกได้เป็น ๒ ประเด็น ดังนี้

๑) **พิธีกรรมที่ทำกันในครอบครัว** คุณค่า/ความหมายของพิธีกรรมยังคงเหมือนเดิม คือ ความกตัญญู ความสัมพันธ์ในครอบครัว และความสามัคคีในชุมชน เพียงแต่คุณค่า/ความหมายเหล่านี้อาจเลื่อนรางไปจนแทนสูญหาย

สำหรับรูปแบบของพิธีกรรม ในส่วนของแก่นกลายเป็นการระดมความร่วมมือ คือ การระดมเงินจากสมาชิกในครอบครัวเพื่อซื้อเครื่องเช่นไหั่ว กระพี คือ การจัดเตรียมของเช่นไหั่ว เช่น จากที่เคยร่วมกันทำข้าวต้มมัด ก็กลายเป็นเพียงช่วยกันจัดใส่ภาชนะเท่านั้น และในส่วนของเปลือก จากที่สมาชิกทุกคนต้องมาร่วมพิธี บางคนอาจเพียงแค่ส่งเงินมาช่วยซื้อเครื่องเช่นไหั่วเท่านั้น และบางคนอาจมาร่วมเฉพาะเช่นไหั่วแต่ไม่ร่วมในพิธีทำบุญที่วัดเนื่องจากอยู่ต่างจังหวัดมีภาระการทำงาน ต้องรีบเดินทางกลับ

ในส่วนของดอกและใบ คือ ลักษณะของเครื่องเช่นไหั่วที่เปลี่ยนแปลงไปจากที่หาได้ในท้องถิ่นโดยไม่ต้องซื้อหา กลายเป็นสินค้าจากตลาดและห้างสรรพสินค้า ส่วนการพบปะสังสรรค์นั้นจะทำเฉพาะในครอบครัวตนเอง ไม่มีการสังสรรค์ร่วมกันกับเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนครอบครัวอื่น

๒) **การจัดงานประเพณีประจำปี** คุณค่า/ความหมายของพิธีกรรมถึงแม้จะมีส่วนในการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน แต่จุดประสงค์หลักกลับกลายเป็นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

สำหรับรูปแบบ แก่นของพิธีกรรม คือ เน้นการระดมความร่วมมือจากบุคคล/องค์กรเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากการระดมงบประมาณเพื่อจัดงาน ในส่วนของกระพี คือ การระดมงบประมาณและคนในการจัดเตรียมเครื่องเช่นไหั่วจำนวนมากซึ่งอาจมากเกินไปแต่ก็ต้องทำอย่างยิ่งใหญ่เพื่อการประกวดชิงรางวัล และในส่วนของเปลือก คือ การระดมคนมาร่วมในขบวนแห่และการประกอบพิธี ณ บริเวณหน้า ที่ว่าการอำเภอชุมชน ซึ่งต้องใช้พาหนะจำนวนมากในการขนส่งคนทำให้เกิดความสิ้นเปลืองเพิ่มขึ้น

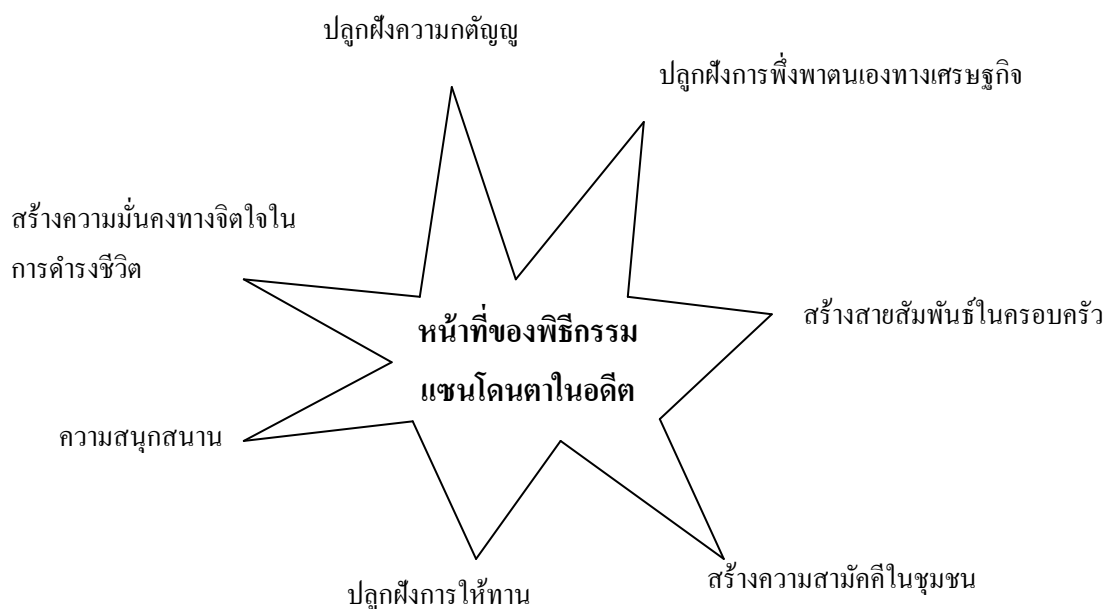
ในส่วนของดอกและใบที่เปลี่ยนแปลงไป คือ รูปแบบของการจัดงานที่แตกต่างกับการทำพิธีในครอบครัว และมีการประกวดชิงรางวัล ได้แก่ การประกวดขบวนแห่เครื่องเช่นไหั่ว การประกวดกล้วย การประกวดข้าวต้มมัด ฯลฯ

จากการศึกษาวิเคราะห์ตามแนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่าในอดีตและปัจจุบันนี้ แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนรับรู้และตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้พิธีแซนโดนตามีความผิดเพี้ยนไป โดยกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน และพระภิกษุสงฆ์ เห็นว่าภาครัฐและองค์กรต่างๆ ให้ความสำคัญกับการจัดงานประเพณีประจำปีมากเกินไป จนละเลยความสำคัญของการทำพิธีในครอบครัวซึ่งเป็นคุณค่า/ความหมายที่แท้จริงของพิธีกรรม ดังนั้นจึงควรจะมีการส่งเสริมการทำพิธีในครอบครัวให้มากขึ้น เช่น สถานศึกษาควรบรรจุเรื่องพิธีแซนโดนตาในหลักสูตรท้องถิ่น มีการเรียนการสอนทำเครื่องเช่นไหั่ว เช่น ข้าวต้มมัด ส่งเสริมพิธีทำบุญที่วัดทั้งในภาคเย็นและภาคเช้า อาจจัดการจัดกิจกรรมบางอย่างในงานประเพณีประจำปี เช่น การประกวดขบวน

แท้ ซึ่งจะทำให้เกิดความสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายจำนวนมาก และปรับเปลี่ยนการประกวดข้าวต้มมัดเป็นการสาธิตการทำข้าวต้มมัดเพื่อให้ผู้เข้าร่วมงานได้ฝึกทำ เป็นต้น

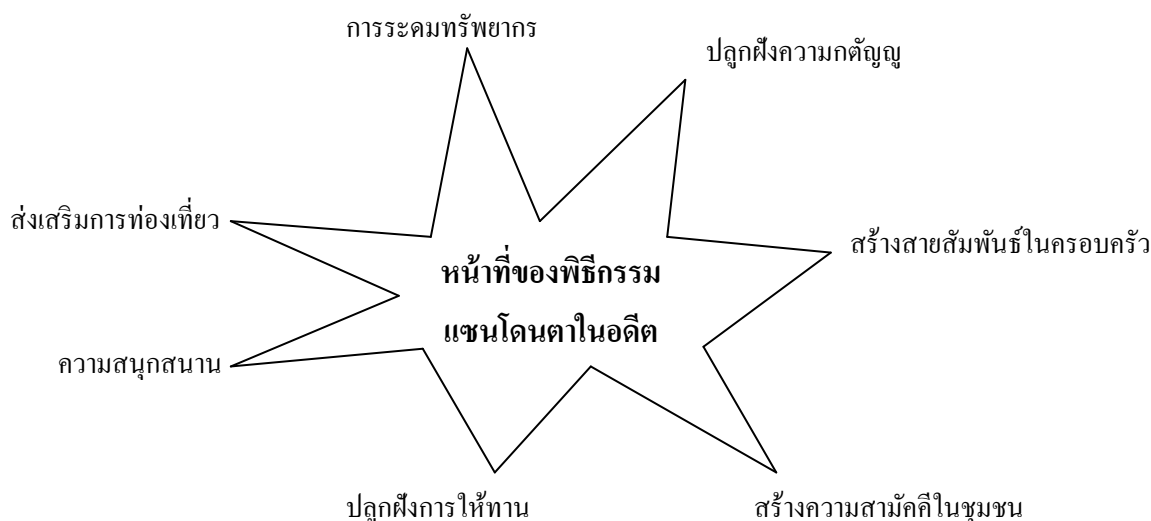
๓.๓ รู้ใช้

การศึกษาและวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมแซนโดนตาในอดีตและปัจจุบัน
ปรากฏผลการศึกษาดังนี้

ภาพที่ ๒๔ การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมแซนโดนตาในอดีต

บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมแซนโดนตาในอดีต คือ การปลูกฝังความกตัญญูทั้งต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วและที่ยังมีชีวิตอยู่ ปลูกฝังการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจโดยวิเคราะห์จากเครื่องเช่นไหวที่มีในท้องถิ่น โดยอาจไม่ต้องซื้อหา การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวจากการที่มาทำพิธีร่วมกันก็จะเป็นโอกาสให้ญาติพี่น้องได้ทำความรู้จัก พุดคุย หรือที่มีปัญหาขัดแย้งก็จะเป็นโอกาสในการปรับความเข้าใจกัน การสร้างความสามัคคีในชุมชน การปลูกฝังการทำบุญ การให้ทาน ตลอดจนเป็นโอกาสที่ญาติพี่น้องและคนในชุมชนจะได้มีการพบปะสังสรรค์สร้างความสนุกสนานกัน นอกจากนี้ยังช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจในการดำรงชีวิตด้วย จากความเชื่อที่ว่าให้ใครหรือครอบครัวใดได้ทำพิธี บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วก็จะอวยพรให้มีความเจริญรุ่งเรือง หากใครหรือครอบครัวใดไม่ทำพิธีบรรพบุรุษก็จะสาปแช่งให้ประสบแต่ความหายนะ

ภาพที่ ๒๕ การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมแซนโดนตาในปัจจุบัน

บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมแซนโดนตาในปัจจุบัน ส่วนที่ยังเหลืออยู่ คือ การปลูกฝังความกตัญญูทั้งต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วและที่ยังมีชีวิตอยู่ การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว การสร้างความสามัคคีในชุมชน การปลูกฝังการทำบุญ การให้ทาน และเป็นโอกาสในการพบปะสังสรรค์สร้างความสนุกสนาน

บทบาทหน้าที่ที่หายไป คือ การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จาก การระดมเงินจากสมาชิกในครอบครัวเพื่อซื้อหาเครื่องเช่น ใหว่จากตลาดหรือห้างสรรพสินค้าหรือการระดมงบประมาณและกำลังคนเพื่อจัดเตรียมเครื่องเช่น ใหว่ในการประกวดขบวนแห่และร่วมพิธี ณ บริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอ นอกจากนี้หน้าที่สร้างความมั่นคงทางจิตใจในการดำรงชีวิตก็สูญหายไป ดังจะเห็นได้จากสมาชิกบางคนในครอบครัวที่เดินทางไปประกอบอาชีพในต่างจังหวัดก็ไม่ได้เดินทางมาร่วมพิธี หรือบางคนก็แต่งงานกับคนต่างวัฒนธรรมก็ไม่ประกอบพิธีในครอบครัวแล้ว

บทบาทหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นมา คือ การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยมีการส่งเสริมให้พิธีแซนโดนตากลายเป็นงานประจำปีของอำเภอ ซึ่งรูปแบบในการจัดงานแตกต่างไปจากรูปแบบของการทำพิธีในครอบครัว และการระดมความร่วมมือในการจัดงานโดยเฉพาะการจัดงานประเพณีประจำของอำเภอซึ่งต้องใช้เวลาในการเตรียมงาน ใช้งบประมาณและบุคลากรจำนวนมากในการจัดงาน

๓.๔ รู้รักษา

จากการศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ภาพของพิธีกรรมแซนโคนต์ตา ตามหลัก “รู้จัก” ซึ่งปรากฏผลว่าสภาพของพิธีแซนโคนต์ตาในปัจจุบันกำลังผิดเพี้ยนไปจากคุณค่าหรือความหมายที่แท้จริงของพิธีกรรม ถึงแม้จะมีการส่งเสริม อนุรักษ์โดยองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน แต่ก็ไม่ได้ส่งเสริมในส่วนของคุณค่าที่แท้จริง ดังนั้นการที่จะอนุรักษ์ หรือรักษาพิธีกรรมแซนโคนต์ตาให้ยั่งยืนอย่างแท้จริงนั้น ต้องใช้วิธี “ต้นไม้แห่งคุณค่า” เพื่อปลูกฝังให้คนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนซึ่งจะเป็นผู้สืบสานพิธีกรรมต่อไปในอนาคตได้เข้าใจในเนื้อหา/คุณค่า/ความหมายของพิธีกรรมอย่างแท้จริง และสามารถอนุรักษ์ สืบสานพิธีกรรมให้ยั่งยืนต่อไป

ข้อสรุป

การศึกษา เรื่องการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการ วัฒนธรรม: กรณีศึกษา พิธีแซนโคนต์ตา อำเภออุษันท์ จังหวัดศรีสะเกษ นี้ สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

๑. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ สภาวัฒนธรรม อำเภออุษันท์ เครือข่ายทางวัฒนธรรม ตลอดจนชุมชน เกิดกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน อย่างเป็นรูปธรรม ตั้งแต่ขั้นตอนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมติดตามประเมินผล โดยเคารพการตัดสินใจของคนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรม

๒. พิธีกรรมแซนโคนต์ตาซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีรากฐานมาจากความเชื่อในเรื่องผีโดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ คุณค่าของพิธีกรรมคือ การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว/ชุมชน และการปลูกฝังการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมให้เป็นประเพณีประจำของอำเภออุษันท์ ซึ่งกำหนดให้จัดก่อนวันทำพิธีจริง ๒ วัน ซึ่งกิจกรรมที่จัดจะเห็นเฉพาะรูปแบบบางส่วนของพิธีกรรมจริงเท่านั้น แต่กิจกรรมบางอย่างก็ส่งผลให้พิธีกรรมผิดเพี้ยนไป เช่น การจัดประกวดขบวนแห่ การประกวดข้าวต้มมัด การประกวดกล้วย ฯลฯ ซึ่งในอนาคตหากไม่มีการส่งเสริมโดยมุ่งเน้นที่คุณค่าและเนื้อหาของพิธีกรรมอย่างแท้จริงก็อาจทำให้พิธีกรรมดังกล่าวคงเหลือเพียงรูปแบบที่ไม่ได้ทำหน้าที่ตามบทบาทที่แท้จริง จนกระทั่งอาจสูญหายไป

๓. กระบวนการในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ ได้มีการจัดเวทีเสวนาโดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนกลุ่มต่างๆ ได้มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักในคุณค่าของพิธีกรรมร่วมกันเสนอแนะหาแนวทาง และดำเนินการอนุรักษ์พิธีกรรมดังกล่าวต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยดังกล่าวเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งในการสร้างความร่วมมือในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมร่วมกับเครือข่ายและชุมชนในการอนุรักษ์ และส่งเสริมพิธีกรรมแซนโดนตา อันเนื่องมาจากความจำกัดเรื่องเวลาในการศึกษา และผลที่ได้จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ ทำให้ทราบสภาพและบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต และทำให้ทราบแนวทางในการอนุรักษ์ และส่งเสริมพิธีกรรมแซนโดนตาให้ยั่งยืน แต่ยังคงขาดการติดตามประเมินผล ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาในเรื่องการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอนุรักษ์ และส่งเสริมพิธีกรรมแซนโดนตาตามแนวทางที่ได้ดำเนินการแล้วต่อไป

บรรณานุกรม

กระทรวงวัฒนธรรม และ มหาวิทยาลัยมหิดล , สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท.

ยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานวัฒนธรรมร่วมกับชุมชน. กรุงเทพฯ : บริษัทเอกพิมพ์ไท จำกัด ,
๒๕๔๘.

โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข. สื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข. กรุงเทพฯ : โครงการสื่อพื้นบ้านเพื่อการสร้างเสริม
สุขภาพชุมชน (สพส.), ๒๕๔๘

ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๘

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๔๗.

สุภางค์ จันทวานิช. ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. คู่มือแนวทางปฏิบัติการดำเนินงานของสภาวัฒนธรรม และ
คู่มือวิทยากรกระบวนการ : วัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้า
และพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๗

สำนักงานศึกษาธิการอำเภออุ้มผาง. เอกสารรายงานผลการดำเนินงานประเพณีขันน้แซนโดนตา, ๒๕๔๔

อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม.
พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน), ๒๕๔๘.

ภาคผนวก

ภาพกิจกรรม

ภาพการประชุมคณะทำงาน คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัด และผู้ทรงคุณวุฒิ

ภาพการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

ภาพการเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการจัดงานเทศกาลด้วยแสงหวิประเพณีแซนโดนตา บูชาหลักเมือง
อำเภออุซันธุ์ ประจำปี ๒๕๕๑

ภาพการจัดเก็บข้อมูลพิธีกรรมแซนโดนตา ตามพิธีกรรมดั้งเดิมที่ปฏิบัติกันในครอบครัว

ภาพการจัดเก็บข้อมูลงานเทศกาลกล้วยแสนหวีประเพณีแซนโดนตา บูชาหลักเมืองอำเภออุซันซ์
ประจำปี ๒๕๕๑

๔. สภาพของพีธีแซนโดนตาในอดีต.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๕. สภาพของพีธีแซนโดนตาในปัจจุบัน.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๖. แนวโน้มของพีธีแซนโดนตาในอนาคต.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๗. ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับพีธีแซนโดนตา.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าคณะวิจัย

นางพวงคำ ทองทั่ว อายุ ๔๖ ปี
อาชีพ ราชการ ตำแหน่ง วัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ
หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ
หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๔๕๖๑-๗๘๑๑ มือถือ ๐๘-๕๒๘๐-๕๗๐๔ โทรสาร ๐-๔๕๖๑-๗๘๑๒
ประสบการณ์ในการวิจัยหรือการเก็บข้อมูล

- การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมในการดำเนินงานวัฒนธรรม :
ศึกษากรณีจังหวัดยโสธร
- ศึกษาสภาพการดำเนินงานตามบทบาทภารกิจของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด
- โครงการคุ้มโฮมสอนขวัญม่วนชื่นโฮแซวหาแนวป้องกันอุบัติเหตุ

ผู้ร่วมโครงการวิจัย

๑. นายนิพนธ์ สมหมาย อายุ ๕๕ ปี
อาชีพ ราชการ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านน้ำคำ , รองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ
หน่วยงานที่สังกัด โรงเรียนบ้านน้ำคำ
หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๔๕๖๑-๗๘๑๑ มือถือ ๐๘-๑๕๕๓-๑๕๕๔ โทรสาร ๐-๔๕๖๑-๗๘๑๒
ประสบการณ์ในการวิจัยหรือการเก็บข้อมูล

เป็นคณะทำงานในการจัดเก็บข้อมูลศิลปะการแสดงและช่างฝีมือพื้นบ้าน จ.ศรีสะเกษ

๒. นายสง่า ยอดไฟอินทร์ อายุ ๕๑ ปี
อาชีพ ราชการ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ
หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๔๕๖๑-๗๘๑๑ มือถือ ๐๘-๕๖๒๖-๕๓๓๕ โทรสาร ๐-๔๕๖๑-๗๘๑๒
ประสบการณ์ในการวิจัยหรือการเก็บข้อมูล

เป็นคณะทำงานในการจัดเก็บข้อมูลศิลปะการแสดงและช่างฝีมือพื้นบ้าน จ.ศรีสะเกษ

๓. นายสุเพียร คำวงศ์ อายุ ๓๓ ปี
อาชีพ ราชการ ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่สาธารณสุข , รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภออุทุมพรพิสัย
หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานสาธารณสุขอำเภออุทุมพรพิสัย
หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๔๕๖๑-๗๘๑๑ มือถือ - โทรสาร ๐-๔๕๖๑-๗๘๑๒
ประสบการณ์ในการวิจัยหรือการเก็บข้อมูล

เป็นคณะทำงานในการจัดเก็บข้อมูลศิลปะการแสดงและช่างฝีมือพื้นบ้าน จ.ศรีสะเกษ

๔. นายเชิดศักดิ์ ฉายถวิล อายุ ๒๕ ปี
อาชีพ พนักงานมหาวิทยาลัย ตำแหน่ง อาจารย์
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๔๕๖๔-๓๖๐๐ มือถือ ๐๙-๖๙๗๕-๑๔๕๙ โทรสาร ๐-๔๕๖๔-๓๖๐๗

ประสบการณ์ในการวิจัยหรือการเก็บข้อมูล

- โหวด : เครื่องดนตรีพื้นบ้านภาคอีสาน
- ความเชื่อเกี่ยวกับ “ผี” ในพิธีกรรมรักษาโรค : พลังทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ เขมร ลาว และเยอ
กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

๕. นางเครือวัลย์ คำไสย อายุ ๕๐ ปี
อาชีพ รับราชการ ตำแหน่ง นักวิชาการวัฒนธรรม ๗
หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ
หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๔๕๖๑-๗๙๑๑ มือถือ ๐๙-๗๒๔๐-๑๕๗๕ โทรสาร ๐-๔๕๖๑-๗๙๑๒

ประสบการณ์ในการวิจัยหรือการเก็บข้อมูล

เป็นคณะทำงานในการจัดเก็บข้อมูลศิลปะการแสดงและช่างฝีมือพื้นบ้าน จ.ศรีสะเกษ

๖. นางสาวโยธะกา ยอดแก้ว อายุ ๓๑ ปี
อาชีพ รับราชการ ตำแหน่ง นักวิชาการวัฒนธรรม ๖
หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ
หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๔๕๖๑-๗๙๑๑ มือถือ ๐๙-๑๕๗๖-๕๑๕๕ โทรสาร ๐-๔๕๖๑-๗๙๑๒

ประสบการณ์ในการวิจัยหรือการเก็บข้อมูล

เป็นคณะทำงานในการจัดเก็บข้อมูลศิลปะการแสดงและช่างฝีมือพื้นบ้าน จ.ศรีสะเกษ

๗. นางสุภาวดี คฤหาญ อายุ ๓๓ ปี
อาชีพ รับราชการ ตำแหน่ง นักวิชาการวัฒนธรรม ๕
หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ
หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๔๕๖๑-๗๙๑๑ มือถือ ๐๙-๕๙๖๐-๙๙๓๐ โทรสาร ๐-๔๕๖๑-๗๙๑๒

ประสบการณ์ในการวิจัยหรือการเก็บข้อมูล

เป็นคณะทำงานในการจัดเก็บข้อมูลศิลปะการแสดงและช่างฝีมือพื้นบ้าน จ.ศรีสะเกษ

๘. นางยุวดี มีบุญ อายุ ๓๐ ปี
อาชีพ รับราชการ ตำแหน่ง นักวิชาการวัฒนธรรม ๕
หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ
หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๔๕๖๑-๗๙๑๑ มือถือ โทรสาร ๐-๔๕๖๑-๗๙๑๒

ประสบการณ์ในการวิจัยหรือการเก็บข้อมูล

เป็นคณะทำงานในการจัดเก็บข้อมูลศิลปะการแสดงและช่างฝีมือพื้นบ้าน จ.ศรีสะเกษ

แบบฟอร์มรายงานการสร้างการมีส่วนร่วม

กิจกรรมการมีส่วนร่วม			ผู้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย						วิธีการสร้างการมีส่วนร่วม (โปรดระบุ)
ประเภทกิจกรรม	ทำ	ไม่ทำ	ประธานสภา วัฒนธรรม จังหวัด	ปราชญ์ ชาวบ้าน	แกนนำ ชุมชน	สมาชิก ชุมชน	เยาวชน	อื่นๆ (โปรดระบุ) อาจารย์จาก มหาวิทยาลัย ราชภัฏ ศรีสะเกษ	
1. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ นอกเหนือจาก บุคลากรในสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเข้าร่วม เป็นทีมวิจัย หรือคณะทำงาน	✓		✓	✓	✓	✓		✓	- เชิญบุคคลจากภาคส่วนต่างๆ ร่วมเป็น คณะทำงาน - จัดทำประกาศสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดฯ แต่งตั้งคณะทำงาน
2. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมตั้งโจทย์การวิจัย	✓		✓	✓	✓	✓		✓	- ประชุมคณะทำงานเพื่อร่วมอภิปราย และตั้งโจทย์การวิจัย
3. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเขียนโครงร่างวิจัย/ ร่วมออกแบบงานวิจัย	✓		✓	✓	✓	✓		✓	- นำเสนอโครงร่างการวิจัยในการประชุม คณะทำงาน ร่วมกันอภิปรายและ ออกแบบงานวิจัย
4. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมสร้างเครื่องมือวิจัย	✓		✓	✓	✓	✓		✓	- คณะทำงานร่วมกันอภิปราย และสร้าง เครื่องมือวิจัย
5. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง	✓		✓	✓	✓	✓		✓	- ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด/อำเภอ/ ตำบล ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ/ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปราชญ์ ชาวบ้าน เพื่อคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

6. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเก็บข้อมูล	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	- ประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงานและประสานผู้แทนจากสภาวัฒนธรรมจังหวัด/อำเภอ/ตำบล สถานศึกษา ประชาชน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ร่วมเก็บข้อมูล
7. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	- จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พระสงฆ์ คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัด/อำเภอ/ตำบล ประชาชน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้แทนจากองค์กรภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา
8. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมวิเคราะห์ / สังเคราะห์ข้อมูล	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	- ประชุมสภาวัฒนธรรมอำเภอ/ตำบล ประชาชน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้แทนจากภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นำเสนอผลการจัดเก็บข้อมูล ร่วมกันวิเคราะห์ / สังเคราะห์ข้อมูล
9. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเขียนรายงานการวิจัย	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	- เมื่อผ่านการวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลแล้วคณะทำงานร่วมกันเขียนรายงานการวิจัยเพื่อรายงานสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติต่อไป
10. อื่น ๆ (โปรดระบุ)									

- ที่ผ่านมานอกจากงานวิจัยครั้งนี้ ท่านได้ทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดในลักษณะใดบ้าง
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ และสภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ ร่วมกันทำงานส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ อาทิ การจัดเก็บข้อมูลด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม การร่วมกันวางแผน กำหนดแนวทางการดำเนินงานส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี ร่วมกันจัดงานประเพณีด้านวัฒนธรรม ฯลฯ
- ท่านคิดว่า งานวิจัยครั้งนี้ ช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างท่าน และสภาวัฒนธรรมจังหวัดหรือไม่
งานวิจัยครั้งนี้เน้นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด และเครือข่ายทางวัฒนธรรม ตั้งแต่กระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมรับประโยชน์และรับผิดชอบในการดำเนินงานทุกขั้นตอน
- โปรดระบุถึงประโยชน์ที่เกิดจากการทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัด
 - มีเครือข่ายในการดำเนินงาน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมรับประโยชน์และรับผิดชอบในการดำเนินงาน ทำให้
 - ทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จเนื่องจากสภาวัฒนธรรม ประกอบไปด้วยคณะกรรมการบริหารที่มาจากองค์กรภาคต่างๆ ในชุมชน ซึ่งก็คือเจ้าของวัฒนธรรม ทำให้มีการเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานได้ตรงตามความต้องการของชุมชน
- ในอนาคต ท่านมีแนวทางการทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดในลักษณะใด
ส่งเสริมการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ไปจนถึงร่วมรับประโยชน์และรับผิดชอบในการดำเนินงานในทุกโครงการ/งาน/กิจกรรม
- ท่านอยากให้ สวช. สร้างให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างท่านกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดในลักษณะใดบ้าง
ส่งเสริมให้ทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมในลักษณะนี้อีก เพื่อขยายพื้นที่การดำเนินงานเพิ่มไปเรื่อยๆ